

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra**

Vaidoto Grikienio,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studento

Magistro darbas

Ekspertizės akto vertinimas nuosprendyje

Evaluation of forensic examination act in judgement

Vadovas: Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

Recenzentas: Asist. Viktoras Dovidaitis

Vilnius 2007

TURINYS

TURINYS	2
ĮVADAS	3
EKSPERTIZĖS AKTAS KAIP SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMO FORMA	5
SPECIALIŲ ŽINIŲ IR JŲ PANAUDOJIMO FORMŲ SAMPRATA	5
Specialiosios žinios.....	5
Specialisto samprata.....	6
Ekspertizės bei specialistų atliekamo objektų tyrimo skirtumai.....	10
EKSPERTIZĖS SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESE	13
TEISMO EKSPERTO SAMPRATA IR KOMPETENCIJA	16
Samprata.	16
Kompetencija.	19
EKSPERTIZĖS SKYRIMO TVARKA IR JOS PROBLEMINEI ASPEKTAI	23
EKSPERTIZĖS AKTAS IR JAM TAIKOMI REIKALAVIMAI	30
EKSPERTIZĖS IŠVADŲ FORMULAVIMAS	34
EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMAS	38
ĮRODYMŲ SAMPRATA	38
EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMO SAMPRATA	42
EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMAS REMIANTIS BENDRAISIAIS ĮRODYMŲ VERTINIMO PAGRINDAIS	47
Ekspertizės akto leistinumas	47
Ekspertizės akto liečiamumas	50
Ekspertizės akto tikrumas	51
Ekspertizės akto reikšmingumas bylai.....	56
EKSPERTIZĖS REZULTATŲ VERTINIMO ĮFORMINIMAS	58
IŠVADOS	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
Santrauka.....	70
Summary	71

IVADAS

Temos aktualumas

Tiriant nusikalstamas veikas, taip pat ir parenkant tinkamą bausmę, labai dažnai iškyla specialiųjų žinių poreikis. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai ar teismai paprastai tokių žinių neturi, todėl pasitelkia reikalingų žinių turinčius specialistus ar ekspertus. Pastarieji, pasinaudodami specialiosiomis žiniomis, atsako į jiems pateiktus klausimus ir pateikia paaiškinimus bei rezultatus teisės aktų nustatytoje formos procesiniame dokumente (specialisto išvadoje, ekspertizės akte). P. Girdwojń pažymi, kad vienas svarbiausių baudžiamąjį proceso probleminių klausimų, nepriklausomai nuo galiojančio modelio ir konkrečios valstybės teisinės sistemos, yra įrodomosios ekspertizės akto reikšmės įvertinimas¹. Bylą nagrinėjantis teismas privalo suprasti ir įvertinti ekspertizės akto kaip įrodymo reikšmę. Teisingas ekspertizės akto įvertinimas leidžia operatyviai ir teisingai iširti nusikalstamas veikas, nustatyti ir nubausti jas padariusius asmenis.

Nagrinėjama tema Lietuvoje yra parašyta keletas mokslinių straipsnių. Daugiau dėmesio skiriama bendrosioms specialiųjų žinių panaudojimo procese problemoms. Plačiau ekspertizės rezultatų vertinimo problemos nagrinėjamos Rusijoje, ir dauguma lietuvių mokslininkų remiasi būtent rusų autorių literatūra.

Tikslas

Magistrinio darbo tikslas yra išnagrinėti teismo atliekamą ekspertizės akto vertinimą ir to vertinimo įforminimą teismo nuosprendyje. Įgyvendinant darbo tikslą sprendžiami tokie pagrindiniai uždaviniai: atskleisti specialiųjų žinių sampratą baudžiamajame procese; atriboti skirtingas procesines specialiųjų žinių realizavimo formas; aptarti probleminius specialiųjų žinių panaudojimo baudžiamajame procese klausimus; išanalizuoti pagrindinius ekspertizės akto vertinimo kriterijus ir išskirti svarbiausius reikalavimus ekspertizės aktui, bei jį pateikusiam ekspertui; atlikti teismų sprendimų analizę siekiant įvertinti, kiek laikomasi teorijoje keliamų ekspertizės išvadų vertinimo reikalavimų.

Darbo objektas

Darbe nagrinėjama ekspertizės akto procesinė prigimtis bei jo įvertinimo teoriniai ir praktiniai aspektai. Analizuojant ekspertizės akto vertinimą nagrinėjami svarbiausi

¹ GIRDWOJŃ, Piotr. Ocena dowodu z opinii biegłego. Zagadnienia kryminalistyczne i procesowe. Jurisprudencja, 2001, t. 22(14), p.52.

ekspertizės reglamentavimo bei teoriniai klausimai, taip pat apžvelgiamos teisės mokslininkų nuomonės daugiausia diskusijų keliančiais klausimais. Darbą sudaro 2 pagrindinės dalys. Pirmoje darbo dalyje „Ekspertizės aktas kaip specialiųjų žinių panaudojimo forma“ aptariami bendrieji teoriniai klausimai: specialiųjų žinių samprata, specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikalstamas veikas reglamentavimas, nagrinėjami ekspertizės akto vertinimui svarbūs eksperto bei ekspertizės kvalifikacijos, eksperto išvadų formulavimo klausimai. Antroje dalyje „Ekspertizės akto vertinimas“ koncentruojamasi į ekspertizės akto kaip įrodymo sampratą, ekspertizės akto vertinimo teorinius pagrindus, ekspertinio tyrimo rezultatų galutinį įvertinimą teismo sprendime.

Metodika

Nagrinėjant specialiųjų žinių sampratą, specialiųjų žinių realizavimo formas naudojamas istorinis, taip pat lyginamasis metodai. Aptariamas bei lyginamas skirtingais istoriniais laikotarpiais egzistavęs specialiųjų žinių panaudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas bei teorinis vertinimas.

Analizuojant ekspertizės akto vertinimą vartojami sisteminis bei loginis metodai. Sisteminio bei loginio metodų taikymas remiasi tuo, kad visos baudžiamojo proceso normos sudaro vientisą sistemą, todėl nustatant ekspertizės akto kaip įrodymo statusą ir jo įvertinimą, reikia tyrinėti loginiais ryšiais susietus sisteminius ryšius tarp atskirų procesinių įstatymų nuostatų.

Šaltiniai

Atskleidžiant temą analizuojami Lietuvos įstatymai, taip pat ir kiti teisės aktai. Atskleidžiant BPK nuostatas remiamasi BPK Komentarų, teisės mokslininkų straipsniais, taip pat ir metodine literatūra. Nagrinėjant teorinius ekspertizės akto vertinimo klausimus taip pat naudojami ir kitų šalių, daugiausia rusų mokslininkų parašyta literatūra. Teorijai iliustruoti pasitelkiami pavyzdžiai iš teismų, daugiausia Lietuvos apeliacinio teismo, praktikos. Pastarojo teismo nuosprendžiai bei nutartys naudojami ir apibendrinant ekspertizės akto vertinimo tendencijas teismo sprendimuose.

EKSPERTIZĖS AKTAS KAIP SPECIALIŲ ŽINIŲ PANAUDOJIMO FORMA

SPECIALIŲ ŽINIŲ IR JŲ PANAUDOJIMO FORMŲ SAMPRATA

Specialiosios žinios

Specialiosios žinios gali būti apibrėžiamos kaip mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos gauti įrodomąją arba kitą informaciją, būtiną nusikalstamai veikai iširti². Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatyme pateiktas specialiųjų žinių apibrėžimas šias žinias sieja tik su ekspertizės atlikimu: „Specialiosios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos, išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“³. Taigi teismo ekspertizės įstatyme specialiųjų žinių samprata yra susiaurinta ir pritaikyta ekspertų atliekamiems tyrimams. Baudžiamajame procese specialiosios žinios naudojamos ne tik eksperto, bet ir specialisto veikloje (tiriant objektus, dalyvaujant įvairiuose ikiteisminio tyrimo veiksmuose ir kt.).

Iš specialiųjų žinių termino apibrėžimų išplaukia išvada, kad tai yra neteisinės žinios, ir žinios, kurių neturi vidutinis „piliietis“⁴. Taigi procese, pasitelkiant specialistus ar ekspertus, gali būti naudojamos įvairios, išskyrus juridines, žmonijos sukauptos žinios, kurios nėra daugumai žinomos. Riba tarp specialių ir nespecialių žinių nėra tvirta. Kaip takoskyra galėtų būti vidutinio išsilavinimo žinių lygis, suteikiantis galimybę betarpiškai suvokti su byla susijusią informaciją, esančią atitinkamose laikmenose, specialių žinių panaudojimo procesines galimybes, eksperto arba specialisto panaudotų tyrimo metodų esmę. Vidutinio išsilavinimo žinių lygis iš esmės yra visuomenės narių bendravimo žinių lygis, nuolat formuojamas žiniasklaidos, propaguojančios mokslo ir technikos laimėjimus, skatinamas gyvenimo keliamų reikalavimų tobulėti⁵.

² BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p.19.

³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 112–4969.

⁴ JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; MALEVSKI, H. Dėl specialiųjų žinių termino apibrėžimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija*, 1997, t. 6, p. 42.

⁵ STUNGYS, Kęstutis. Specialiųjų žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44), p. 81.

K. Stungys, nagrinėdamas specialiųjų žinių sampratą procesine prasme, apibūdina jas kaip procesinį pažinimo metodą, kurio turinį sudaro aukštesnis nei vidutinis žmogaus veikloje naudojamas žinių lygis, reikalingas informacijai, siejamai su byla, atskleisti ir suvokti, taip pat kaip procesinę realizavimo formą, atitinkančią eksperto ar specialisto kompetenciją⁶.

Specialiosios žinios gali būti įvairių žmogaus veiklos sričių žinios. Tai gali būti atitinkamo mokslo, technikos, meno ar kitokios žinios, kurių prirėikia tiriant nusikalstamas veikas. Specialiųjų žinių pobūdis leidžia atriboti atskiras ekspertizių, ar specialisto atliekamo objektų tyrimo rūšis ir apibrėžti jų kompetenciją: pavyzdžiui, ekonominę ekspertizę atliekantys ekspertai yra kompetetingi spręsti tik klausimus, kuriems reikia ekonomikos mokslo žinių, cheminę – chemijos ir t.t.⁷. Ypatingas specialiųjų žinių požymis yra tas, kad tai yra neteisinės žinios. Plačiau apie tai rašoma aptariant teismo ekspertų kompetencijos klausimus.

Specialiųjų žinių formą galima suprasti kaip specialiųjų žinių realizavimą baudžiamajame procese nustatyta tvarka, baigiamą atitinkamus rekvizitus turinčiu procesiniu dokumentu (protokolu, aktu). Specialiųjų žinių naudojimo formų išskyrimas kaip tik ir siejamas su procesinės specialiųjų žinių naudojimo tvarkos ir rezultatų įforminimo skirtumais⁸. Dabar galiojantys teisės aktai numato tris pagrindines specialiųjų žinių taikymo formas: ekspertizę (rezultatai įforminami ekspertizės akte), specialisto atliekamą objektų tyrimą (rezultatai įforminami specialisto išvadoje) bei specialisto dalyvavimas atliekant tyrimo veiksmus. Anksčiau galiojusiuose įstatymuose buvo išskirtos ir kitos specialiųjų žinių naudojimo formos: revizija bei patikrinimas.

Specialisto samprata

Lietuvoje susiklosčiusi tokia situacija, kad ekspertizė labai glaudžiai susijusi su specialisto atliekamu objektų tyrimu. Dėl šios priežasties verta panagrinėti specialisto procesinės figūros sampratą, jos paskirtį bei funkcijas baudžiamajame procese.

Specialisto samprata Lietuvos baudžiamajame procese nuolat kito. Tarpukario Lietuvoje galiojusiuose proceso įstatymuose buvo numatyta tik viena procesinė figūra –

⁶ STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44), p. 81.

⁷ RINKEVIČIUS, Jurgis. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 98.

⁸ BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 20.

ekspertas, kuris savo specialiąsias žinias realizavo dviem formomis: dalyvaudamas tardymo veiksniuose ir darydamas ekspertizę⁹. Specialisto figūros atsiradimas gerai matomas J. Juškevičiūtės pateiktoje specialisto instituto raidos Lietuvos baudžiamajame procese periodizacijoje¹⁰. Joje specialisto instituto įteisinimas siejamas su 1967 – 1991 metų laikotarpiu. Etapas nuo 1991 m. iki 2003 m. apibūdinamas kaip pasižymintis specialisto vykdomų funkcijų plėtimu, kai specialisto ir eksperto procesinės figūros praktiškai sutapatinamos. Taip pat pabrėžiama jog proceso įstatymai nenumatė jokių specialisto teisių, kurios garantuotų specialisto išplėstų funkcijų tinkamą įgyvendinimą.

Dabar galiojanti specialisto samprata pateikiama galiojančio BPK 89 straipsnyje: „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“. Specialistui netaikomi tokie griežti kaip ekspertui kvalifikacijos reikalavimai. Specialistui užtenka turėti specialių žinių ar įgūdžių, tuo tarpu ekspertui reikalingas specialus parengimas, aukštasis išsilavinimas, reikalavimas būti įrašytam į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą (toliau tekste – sąrašas). Pažymėtina, jog formalių reikalavimų nebuvimas nereiškia, kad neturi būti rūpinamasi specialisto, dalyvaujančio procese, turima kvalifikacija, kuri dažnai nėra žemesnė už eksperto kvalifikaciją¹¹. Specialisto turimų specialiųjų žinių sąvoka nėra apibrėžta įstatymuose. Kaip minėta anksčiau, ji yra šiek tiek kitokia nei pateikta Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatyme. Specialisto turimoms žinioms geriausiai tiktų J. Juškevičiūtės pateiktas specialiųjų žinių apibrėžimas – tai mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos gauti įrodomąją arba kitą informaciją, būtiną nusikalstamai veikai ištirti¹². Taigi specialisto specialiosios žinios gali būti įgytos nebūtinai specialaus išsilavinimo, bet ir vien tik profesinės veiklos dėka. Tai patvirtina ir BPK Komentaro autorių nuomonė, jog svarbiausia, kad asmuo kuriam pavedamos specialisto funkcijos gerai mokėtų tam tikrą darbą¹³. BPK atskirais atvejais įvardijami ir konkrečių

⁹ JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga. *Jurisprudencija*, 1998. t. 9(1), p. 104.

¹⁰ JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76(68), p. 18.

¹¹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*: Vadovėlis. Vilnius: TIC, 2005, p. 206.

¹² Burda R. JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas // *Jurisprudencija* 2006. T. 11(89). p. 19.

¹³ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras* (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 227.

profesijų specialistai: psichologas, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas ir kt.

Kadangi ir eksperto, ir specialisto vaidmuo procese yra susijęs su specialių žinių panaudojimu, o iš esmės skiriasi tik šiems subjektams numatyti kvalifikaciniai reikalavimai, tai griežtesnius kvalifikacinius reikalavimus atitinkantys asmenys, t.y. ekspertai, gali procese dalyvauti ir kaip specialistai. Kaip pavyzdį galima pateikti rašysenos ekspertus. Lietuvos teismo ekspertizės centre rašysenos ekspertai šiuo metu rašo nepalyginamai daugiau specialisto išvadų nei ekspertizės aktų. Taigi rašysenos ekspertai daugiau dirba specialistais nei ekspertais¹⁴. Taip yra todėl, kad specialisto paskyrimas baudžiamajame procese yra paprastesnis nei ekspertizės paskyrimas, o įrodomosios informacijos atžvilgiu specialisto išvada nėra menkesnė už ekspertizės aktą. Teismo medicinos ekspertai taip pat dažnai dalyvauja procese kaip specialistai: „Specialisto išvadą pateikė A. M., turinti specialių medicininių žinių ir įrašyta į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą¹⁵“.

Specialistu gali būti ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas arba šioje įstaigoje nedirbantis asmuo. Jeigu dalyvauti atliekant tyrimo veiksmą pasitelkiamas specialistas, kuris nėra ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, prieš tyrimo veiksmo pradžią įsitikinama jo asmens tapatybe ir kompetentingumu, išsiaiškinami jo santykiai su įtariamuoju ir nukentėjusiuoju, patikrinama, ar nėra pagrindo specialistą nušalinti.

Specialisto turimos teisės įstatymuose sistemiškai neišskirtos, įtvirtintos tik dvi bendro pobūdžio pareigos. Pagal BPK 89 straipsnio 5 dalį specialistas šaukiamas privalo atvykti į teismą ir pateikti nešališką išvadą ar paaiškinimus jam pateiktais klausimais (už teismo ar teisėjo teisėtų nurodymų nevykdymą jam gali būti skiriama iki 30 MGL bauda). Už melagingos išvados ar paaiškinimo pateikimą specialistas atsako pagal BK 235 straipsnį. Specialistas iš esmės turi tas pačias teises, kaip ir ekspertas, tai yra: turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su tyrimo dalyku; gali prašyti teismą pateikti tyrimui reikalingos papildomos medžiagos; turi teisę dalyvauti atliekant su tyrimo dalyku susijusius proceso veiksmus; gali savarankiškai pasirinkti tyrimo būdus; atsisakyti pateikti išvadą, jeigu nepakanka tyrimui pateiktos medžiagos arba jei ši medžiaga neatitinka jo specialių žinių¹⁶.

¹⁴ ŽALKAUSKAITĖ, G. *Rašysenos eksperto dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas Lietuvoje*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006–12–02]. Prieiga per internetą: < <http://www.ltec.lt> > .

¹⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-03-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137/2007.

¹⁶ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*: Vadovėlis. Vilnius: TIC, 2005, p. 207.

Kai kurie autoriai specialisto teisių neįvardijimą BPK laiko nemažu šio įstatymo trūkumu ir siūlo papildyti BPK straipsniu, skirtu būtent specialisto teisėms, kuriame, be jau darbe minėtų teisių, būtų įvardytos šios teisės: atsisakyti dalyvauti baudžiamosios bylos tyrime, jeigu jis neturi reikiamų specialių žinių; prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar teismo leidimu pateikti klausimus tyrimo veiksmo ar prievartos priemonės taikymo dalyviams; susipažinti su tyrimo bei prievartos priemonės taikymo veiksmu, kuriame jis dalyvavo, protokolu ir pateikti paaiškinimus ir pastabas; teikti skundus dėl prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmų, apribojusių jo teises¹⁷.

Iš BPK numatyto specialisto apibrėžimo „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“ bei jo santykio su kitais specialisto veiklą reglamentuojančiais BPK straipsniais galime išskirti dvi šio proceso subjekto funkcijų grupes, atitinkančias specialisto realizuojamas specialiųjų žinių panaudojimo formas:

1. funkcijos, susijusios su specialisto dalyvavimu atliekant tyrimo veiksmus;
2. funkcijos, susijusios su specialistui pavestų objektų tyrimu.

Pirmosios grupės funkcijos realizuojamos specialistui dalyvaujant tyrimo veiksmuose bei pateikiant paaiškinimus savo kompetencijos klausimais. Antrosios grupės funkcijos apima specialisto atliekamą objektų tyrimą, kurio rezultatas yra specialisto išvada. Objektų tyrimo rezultatai įforminami specialisto išvadoje. Specialisto išvadai nėra numatyti griežti formos ar turinio reikalavimai. Jei specialistas, dalyvaudamas darant tyrimo veiksmą, be stacionariųjų techninių priemonių, ištiria ir įvertina rastus pėdsakus ar daiktus, išvada įrašoma į tyrimo veiksmo protokolą. Po išvada specialistas privalo pasirašyti. Galimybė įrašyti išvadą į tyrimo veiksmo protokolą priklauso ir nuo specialisto atliekamo tyrimo rūšies. Atliekant asmenų rašysenos tyrimą identifikuoti rašiusį ar pasirašiusį asmenį be detalaus laboratorinio tyrimo dėl įvairių priežasčių yra rizikinga (tiksliau neįmanoma). Todėl dažniausiai rašysenos tyrimo specialistui duodama užduotis atlikti objektų tyrimą, ir šio tyrimo rezultatus jis aprašo atskirame dokumente. Į tyrimo veiksmo protokolą rekomenduotina įrašyti tik konsultacinio pobūdžio paaiškinimus. Pavyzdžiui, pažiūrėjęs dokumentą ir nustatęs, kad parašas ar įrašas dėl trumpumo ir paprastos sandaros netinka

¹⁷ JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67), p.39–41.

rašiusio asmens identifikacijai, specialistas surašo paaiškinimą, kad rašysenos tyrimą skirti netikslinga¹⁸.

Ekspertizės bei specialistų atliekamo objektų tyrimo skirtumai

Vienas iš svarbiausių skirtumų yra šių proceso veiksmų skyrimo tvarka. Ekspertizė skiriama tik teismo ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Ikiteisminio tyrimo metu ekspertizę inicijuoja prokuroras. Bylos nagrinėjimo teisme metu ekspertizė skiriama bylos nagrinėjimo dalyvių prašymu arba teismo iniciatyva. Specialisto atliekamo objektų tyrimo tvarka yra paprastesnė ir įstatyme mažiau detalizuojama. Specialistui užduotį atlikti objektų tyrimą gali skirti ne tik teismas ar teisėjas, bet ir prokuroras ar tyrėjas. Taip pat svarbu tai, kad ikiteisminio tyrimo įstaigoje dirbančiam specialistui, kuris dalyvauja atliekant procesinį tyrimo veiksmą, užduotis gali būti skiriama ir žodžiu. K. Stungio nuomone, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, naudodamasis specialisto paslaugomis, neprivalo informuoti apie tai nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo, nei gynybos. Kai formuluojama užduotis specialistui, įtariamasis ir nukentėjęs asmuo netenka procesinių galimybių nurodyti tyrimo objektus, pateikti specialistui klausimų, vertinti specialisto išvadas ikiteisminiame tyrimo. Dėl to specialių žinių panaudojimo galimybę iš esmės turi tik kaltinimas¹⁹. Kitas skirtumas yra jau minėti skirtingi pasirengimo bei kvalifikaciniai reikalavimai, keliami ekspertizę bei objektų tyrimą atliekantiems subjektams. Ekspertui taikomi kvalifikaciniai bei pasirengimo reikalavimai plačiau nagrinėjami atskirame darbo skyrelyje.

Specialisto atliekamas objektų tyrimas įforminamas specialisto išvadoje, o ekspertinis tyrimas baigiamas ekspertizės aktu. Ekspertizės aktui BPK numato turinio ir formos reikalavimus, tuo tarpu specialisto išvadai BPK keliami mažesni reikalavimai ir pabrėžiama, kad tai neturi būti ekspertizės akto variantas, mini ekspertizė, o atskira įrodomosios informacijos rūšis²⁰. Specialisto “išvada” nėra pats tinkamiausias žodis procesinio dokumento pavadinimui. Pagal “dabartinės lietuvių kalbos žodyną” “išvada” – yra teiginys,

18 ŽALKAUSKAITĖ, G. *Rašysenos eksperto dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas Lietuvoje*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006–12–02]. Prieiga per internetą: < <http://www.ltec.lt> >.

19 STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44), p. 83.

20 *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras* (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 231–232.

išvestas iš kitų teiginių²¹. Taigi logiška būtų specialisto atliktų objektų tyrimus įforminti objektų tyrimo akte arba specialisto akte, bet ne išvadoje²².

Remiantis aptartais skirtumais galime daryti išvadą, kad pagal dabar galiojančius teisės aktus eksperto bei specialisto realizuojamos specialių žinių panaudojimo formos nėra aiškiai atskirtos. Specialisto atliekamas objektų tyrimas iš esmės analogiškas ekspertizei, skiriasi tik procesinė skyrimo ir išvadų įforminimo tvarka. Specialisto vaidmuo baudžiamajame procese išplėstas siekiant kuo daugiau klausimų išspręsti specialistų atliekamam objektų tyrimu ir taip pagreitinti visą proceso eigą, tačiau tam tikrais atvejais tai nepasiteisina. Kaip pavyzdys galėtų būti rašysenos tyrimas. BPK nenumato reikalavimo specialisto išvadoje išsamiai aprašyti tyrimo, todėl kai specialisto išvada yra pateikiama neaprašius tyrimo, negalima suprasti, kiek išsamiai buvo gilintasi į tiriamą medžiagą, kokiais požymiais remtasi padarant išvadą. Jei nagrinėjant bylą teisme suabejojama išvada, nesant išsamaus tyrimo aprašymo, tokios išvados teisingumo neįmanoma patikrinti. Tada nepakanka specialisto apklausos teismo posėdyje ir teismas skiria to paties objekto ekspertizę²³. Taigi tokiu atveju bandant padaryti procesą efektyvesnį paskiriamas tyrimas, tačiau dėl mažesnių jam keliamų reikalavimų suabejojama jo teisingumu ir papildomai paskiriama ekspertizė.

Praktikoje tiriant nusikalstamas veikas labai dažnai pasitelkiami specialistai. Specialisto išvadas teismai vertina taip pat, kaip ir ekspertizės aktus, nesuteikdami pirmenybės nei vienai nei kitai specialiųjų žinių panaudojimo baudžiamajame procese formai. Jeigu specialisto išvadoje yra neaiškumų, teismas pasikviečia specialiųjų žinių turintį asmenį išvadoje nurodytiems faktams patikrinti, taip pat gali paskirti specialisto tirtų objektų ekspertizę. Ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 spalio 26 d. nuosprendžio baudžiamojame byloje Nr. 1A-279/2006: „Byloje esanti specialisto išvada Nr. M 976/04 (03) įrodo, jog A. F. mirė nuo daugybinių durtinių-pjautinių sužalojimų, išsivysčius ūmiam išoriniam nukraujavimui. <...> Pirmosios instancijos teisme ekspertas D. V. patvirtino šią specialisto išvadą. Tačiau jis paaiškino, kad nėra metodikos nustatyti, iš kokių žaizdų nukraujavimas vyko stipriau, o, nesant nukraujavimo iš žaizdų apskaičiavimo metodikos, negalima daryti išvados, jog priežastinį ryšį su A. F. mirtimi turėjo tik nukraujavimas iš penkių žaizdų. Siekiant pašalinti esminius prieštaravimus tarp specialisto

²¹ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. – Vilnius, 2000. p. 256.

²² BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 20

²³ ŽALKAUSKAITĖ, G. *Rašysenos eksperto dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas Lietuvoje*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006–12–02]. Prieiga per internetą: <<http://www.ltec.lt>>.

išvados ir eksperto paaiškinimų teisme, buvo paskirta teismo medicinos ekspertizė. Ekspertizę padarė du ekspertai, todėl teismas pagrįstai rėmėsi jos išvadomis”. Iš šio pavyzdžio matome, jog teismas specialisto išvada paaiškinti buvo pasitelkęs teismo ekspertą, kuriam paaiškinus, jog išvadoje yra netikslumų nustatant tikslią mirties priežastį, buvo paskirta teismo medicinos ekspertizė, kurios rezultatais ir buvo remiamasi priimant nuosprendį.

Jeigu teisme ekspertas paaiškina specialisto išvadą ir ją patvirtina, tai ekspertizė neskiriama: „Apeliacinės instancijos teisme dalyvavęs teismo medicinos ekspertas V. A. medicininiais argumentais paneigė, jog T. M. galėjo galvos traumą patirti nugriuvusi ir pati susižalojusi, įrodė, kad jai nustatyta epilepsija buvo trauminės kilmės, ir patvirtino teismo medicinos tyrimo akto Nr. M 309/04 (03) išvadą (t. 1 b. l. 98-102), jog T. M. mirė dėl patirtos sunkios galvos traumos, kurios metu buvo sumuštos galvos smegenys, išsiliejo kraujas smegenų pusrutulyje, po kietuoju galvos smegenų dangalu; į galvos sritį suduoti ne mažiau kaip du smūgiai, sužalojimai yra vienodo senumo“²⁴.

Specialisto išvados įrodomąją reikšmę gerai iliustruoja tokia ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 23 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137/2007: „Teismas, be kitų bylos įrodymų, savo nuosprendį grindė teismo medicinos specialisto išvada Nr. G 482/06 (05). Šis procesinis dokumentas atitiko BPK 90 straipsnio reikalavimus. Specialisto išvadą pateikė A. M., turinti specialių medicininių žinių ir įrašyta į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą. Specialisto išvada, BPK 20 straipsnio prasme, gali būti priskirta prie įrodymų nustatinėjant kaltę asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką. Aplinkybė, kad šios išvados 4, 5 punktuose į klausimus, ar kūno sužalojimai padaryti tyrimui pateiktu objektu (kirviu), atsakyta ne kategoriškai, o nurodant, kad galėjo būti padaryti kirviu, nėra priežastis nepriskirti šios specialisto išvados prie įrodymų. Deklaratyvūs apeliacinio skundo argumentai (neva kitaip turėtų atrodyti žaizdos, padarytos kirviu), nepaneigia specialistės, turinčios specialių žinių ir įgūdžių, išvados apie sužalojimo padarymo mechanizmą.“.

²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2005-10-21 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-346/2005.

EKSPERTIZĖS SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESU

Teismo ekspertizė – baudžiamosios, civilinės ar administracinės bylos aplinkybių tyrimas, kurį atlieka įvairių sričių teismo ekspertai ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo reikalavimu²⁵. Teismo ekspertizės įstatyme ekspertizė apibūdinama kaip proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus. G. Juodkaitė pateikia tokį apibrėžimą: „teismo ekspertizė – tai baudžiamajai bylai svarbių klausimų, reikalaujančių specialių žinių, tyrimas ir sprendimas, atliekamas remiantis pateikta bylos medžiaga, pritaikant atitinkamos srities specialias žinias, laikantis procesinių reikalavimų“²⁶. Ikteisminiame tyrime ekspertizė apibūdinama kaip ikiteisminio tyrimo veiksmas, kuriuo ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas paveda ekspertui atlikti specialų tyrimą, kai tokiam tyrimui reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios, o ekspertas atlieka tokį tyrimą ir tyrimo rezultatus išdėsto ekspertizės akte²⁷. Analizuojant šiuos apibrėžimus galima išvelgti du pagrindinius ekspertizės aspektus: teisinį ir mokslinį. Teisiniu aspektu teismo ekspertizė yra procesinis teisės institutas, sudarantis sąlygas teismui nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas išsiaiškinti klausimus, reikalaujančius specialių žinių panaudojimo²⁸. Moksliniu aspektu ekspertizė yra specialių žinių turinčio asmens ar asmenų (eksperto) atliekamas tyrimas, kuriuo, remiantis specialiomis atitinkamo mokslo srities priemonėmis, siekiama atsakyti į ekspertiniam tyrimui užduotus klausimus. Tokias ekspertizes pagal naudotų mokslo žinių kiekį galima skirstyti į vienaarūšes ir kompleksines, pagal tyrimų eiliškumą pirmines ir pakartotines (pirminės atliekamos paaiškėjus naujoms bylos aplinkybėms ir (arba) teismui priėmus atitinkamą nutartį. BPK nėra termino „pakartotinė ekspertizė“, tačiau 286 straipsnyje numatyta, kad įvertinęs ekspertizės aktą kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, teismas turi teisę paskirti naują ekspertizę ir pavesti ją daryti tam pačiam ar kitam ekspertui). Pagal paskirtų ekspertų konkrečiai ekspertizei skaičių, išskiriamos vienasmenės bei komisijinės, pagal tyrimų apimtį - pagrindinės bei papildomos²⁹. Kai kurie autoriai nurodo tokias ekspertizių rūšis kaip sintetinė

²⁵ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. V tomas. Vilnius, 2004, p. 404.

²⁶ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*, 1999, t. 11(3), p. 98.

²⁷ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras* (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 557.

²⁸ RINKEVIČIUS, J.; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G. Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18(10), p. 30.

²⁹ POŠIŪNAS, Pijus. Teismo ekspertizės pagrindai. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 22.

(išmanantis ekspertinio tyrimo metodologiją ekspertas „sintetina“ kitų ekspertų – chemikų, fizikų, biologų ir kitų – išvadas ir taip sprendžia įvairias klasifikacines, diagnostines ir kitas užduotis) ir situacinė (pavyzdžiui, nustatoma šovusiojo ir nukentėjusiojo tarpusavio padėtis įvykio vietoje konkrečiomis aplinkybėmis)³⁰.

Ekspertizė dažnai apibūdinama ir kaip pagrindinė specialių žinių panaudojimo tiriant baudžiamąsias bylas forma, taip pat kaip viena iš pagrindinių įrodinėjimo baudžiamajame procese priemonių³¹. Ekspertizė, kaip specialiųjų žinių panaudojimo forma yra numatyta daugelio šalių baudžiamojo proceso kodeksuose. Kai kuriose šalyse (Austrijoje, Prancūzijoje) tai yra vienintelė procesinė specialiųjų žinių panaudojimo forma³².

Ekspertizė gali būti panaudojama įvairiais nusikalstamos veikos tyrimo etapais. Atliekant pradinius tyrimo veiksmus, daugelis esminių bylos aplinkybių dažnai dar nebūna nustatytos, nėra objektyvių duomenų, kurių pagrindu galima daryti konkrečias išvadas. Šioje ikiteisminio tyrimo stadijoje daug svarbios informacijos gali suteikti specialiųjų žinių panaudojimas ekspertizės akto, ar specialisto išvados forma. Kai kuriuos dažniau pasitaikančius specialiųjų žinių panaudojimo atvejus iliustruosiu ištraukomis iš teismų praktikos.

Eksperto ar specialisto išvados suteikia pagrindinę informaciją, kuria remiantis galima iškelti nusikaltimo padarymo versijas, nustatyti kitas svarbias aplinkybes. Specialiųjų žinių reikalaujantis tyrimas gali atsakyti į klausimus, ar rasto lavono mirtis smurtinė, kokie sužalojimai padaryti, kada maždaug jie padaryti. („Teismo medicinos specialisto išvadose nurodoma, kad A. J. mirė nuo stipraus galvos ir krūtinės ląstos sumušimo ir kad mirtį sukėlė kūno sužalojimai galėjo būti padaryti ne mažiau kaip aštuoniais smūgiais kietais bukais daiktais³³“). Dažnai ekspertizės pagalba nustatomas padarytos žalos dydis, tam tikrų medžiagų kiekiai ir savybės, taip pat kitos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamų veikų kvalifikavimui. („Byloje buvo paskirta teismo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizė, kurią atlikus nustatyta, kad tirti pateiktuose 49,798 g miltelių yra 10,507± 0,597 g (2,1 ± 1,2%) gryno heroino (diacetylmorfino). <...> Net ir įvertinus tą aplinkybę, kad atliekant narkotinių ir psichotropinių medžiagų tyrimą, dalis heroino buvo sunaikinta, mažiausias galimas heroino kiekis vis tiek nesiekia 10 gramų. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų

³⁰ *Экспертизы в судебной практике: учебное пособие*. Киев: Вища школа, 1987, p. 9 – 10.

³¹ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės reglamentavimo dabartis ir perspektyvos. *Teisė*, 2000, t. 35, p. 5.

³² JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga. *Jurisprudencija*, 1998, t. 9(1), p. 104.

³³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-01-19 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A–32/2007.

ekspertizės išvada neleidžia neabejotinai teigti, kad D. Š. įgijo, laikė ir gabeno ne mažiau 10 g heroino, teismas privalo vadovautis nuteistajam palankiausiais matavimų rezultatais, nes visi neaiškumai ir abejonės aiškinami kaltininko naudai. Nesant neabejotinų įrodymų, kad D. Š. įgijo, laikė, gabeno labai didelį kiekį narkotinės medžiagos – heroino, taip pat įvertinus tai, kad D. Š. nebuvo kaltinamas narkotinių medžiagų platinimu ar disponavimu tikslu platinti, D. Š. nusikalstama veika negali būti kvalifikuojama pagal Lietuvos Respublikos BK 260 straipsnį.³⁴ „Kadangi tikslus pagrobto turto vertės nustatymas turi reikšmės padarytos veikos kvalifikavimui, todėl bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu siekiant nustatyti faktinę pagrobtų lentų (medinių konstrukcijų) vertę veikos padarymo metu, <...> paskirta teismo prekinė ekspertizė. <...> Faktinė pagrobtų lentų rinkos vertė nusikalstamos veikos padarymo metu buvo apskaičiuota nustačius naujų pušinių apipjautų neobliuotų lentų rinkos kainą vagystės įvykdymo dieną bei įvertinus prieš 20 metų (*duomenys neskelbtini*) ŽŪB fermos stogo vidinėje pusėje prikaltų lentų nusidėvėjimą. Ši suma, t. y. 395 Lt, viršija 3 MGL, bet neviršija 250 MGL dydžio sumos, todėl S. Ž. nusikalstama veika, atsižvelgiant į pagrobto turto vertę, atitinka BK 178 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtį.³⁵“).

Ekspertizės išvadomis remiamasi ir nustatant nusikaltimo subjektyviąją pusę. Teismo psichiatrinė ekspertizė nustato asmens psichinę būseną nusikalstamos veikos padarymo metu ir po jos. Ar asmuo galėjo suvokti savo veiksmus ir juos valdyti, ar po nusikalstamos veikos padarymo nesutriko psichika ir t. t. („Teismo psichiatrijos ekspertizės akto išvadose J. B. diagnozuota psichinė būseną atitinka vidutinio sunkumo depresijos epizodo kriterijus, tačiau dėl to ji gali suprasti savo veiksmų esmę, juos valdyti ir atsakyti³⁶“, „Iš byloje esančio teismo psichiatrinės ekspertizės akto išvadų matosi, kad nuteistajam E. M. buvo nustatytas lengvas protinis atsilikimas. Tačiau ekspertų komisija nustatė, kad nusikalstamos veikos padarymo metu šis nuteistas galėjo suvokti ir valdyti savo veiksmus, tuo metu jis nebuvo ir riboto pakaltinamumo būsenoje. Remiantis šiomis išvadomis, apelianto argumentai dėl tariamo

³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-02-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35/2007.

³⁵ Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-11-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-824/2006.

³⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-10-25 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45/2006.

negalėjimo kontroliuoti savo veiksmų, tame tarpe ir dėl girtumo bei apsvaigimo nuo narkotinių medžiagų, atmetami kaip nepagrįsti³⁷“).

Medicininė ekspertizė gali būti skiriama įvertinti, ar nuteistojo asmens sveikata leidžia atlikti jam nustatytą bausmę („Kaip matyti iš apeliacinio bylos nagrinėjimo metu paskirtos ir atliktos teisės medicinos ekspertizės išvados, specialistų komisija, ištyrusi bylos medžiaga ir nuteistojo A. R. medicininius dokumentus, konstatavo, jog iš jam kliniškai diagnozuotų somatinių ligų tik aukšto kraujospūdžio liga yra sunki ir neišgydoma. Visos kitos A. R. konstatuotos ligos jų remisijų metu gali būti gydomos ambulatoriškai, o šioms ligoms paūmėjus, gydymas gali būti pratęstas Laisvės atėmimo vietų ligoninėje (4 t. b. l. 176-184). Todėl nenustačius atleidimo nuo bausmės dėl ligos sąlygos, numatytos BK 76 str. 1 d. (dėl sunkios nepagydomos ligos bausmę atlikti yra per sunku), ši norma A. R. netaikytina³⁸“).

Be paminėtų klausimų, skirtingos teismo ekspertizių rūšys nustato ir daugelį kitų bylos tyrimui svarbių faktų ir aplinkybių. Pavyzdžiui, ekspertizė gali nustatyti kitų, reikšmingų nusikalstamos veikos tyrimui duomenų tikrumą - nustatyti ar garso, vaizdo įrašai nesumontuoti, ar įrašė girdimas balsas tikrai priklauso tam tikram asmeniui ir kt.

TEISMO EKSPERTO SAMPRATA IR KOMPETENCIJA

Samprata.

Ekspertizes atlieka specialus proceso subjektas teismo ekspertas. Eksperto sąvoka gali būti apibrėžiama taip: “Teismo ekspertas (iš lotyniško žodžio *expertus* – patyręs, išmanantis) – asmuo, disponuojantis teorinėmis ir metodinėmis kokios nors vienos ar kelių rūšių (tipų) ekspertizių žiniomis, kuriam tyrėjas (teismas) remdamasis įstatymu pavedė atlikti ekspertizę³⁹“.

BPK 84 straipsnis pateikia tokį eksperto apibrėžimą – „tai asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“. Taigi BPK įtvirtina du reikalavimus teismo ekspertui: faktinį ir formalųjį. Faktinis reikalavimas reiškia, kad asmuo turi turėti reikiamų specialių žinių, o formalusis – kad asmuo turi būti įrašytas į sąrašą.

³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-01-18 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85/2006.

³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-02-24 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2006.

³⁹ *Энциклопедия судебной экспертизы*. Под. ред. Аверьяновой Т. В., Рассинской Е. Р., Москва: Юрист, 1999, p. 491– 492 .

Ekspertų sąrašas ir reikalavimas dėl tyrimo ir išvados pateikimo kreiptis tik į sąrašė įrašytą ekspertą garantuoja eksperto dalykinę kvalifikaciją. Tačiau ekspertas praranda sąvarankiškumą, ypač jei jo ekspertinė ir mokslinė karjera priklauso nuo įstaigos, kurioje jis dirba, vadovo⁴⁰. Asmens įrašymo į sąrašą tvarką detaliai reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymas⁴¹. Sąrašo reikalavimas nėra absoliutus, BPK 84 straipsnio 2 dalyje numatyta: „Jeigu Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašė nėra reikiamos specialybės ekspertų, ekspertu gali būti skiriamas į šį ekspertų sąrašą neįrašytas asmuo.“ Toks poreikis paprastai atsiranda, kai reikia atlikti unikalias ekspertizes (pvz. menotyros), kurių Lietuvos ekspertinės įstaigos neatlieka⁴². Asmens, neįrašyto į ekspertų sąrašą, paskyrimas ekspertu reglamentuojamas BPK 210 straipsnyje: „Jeigu ekspertizė pavedama atlikti asmeniui, neįtrauktam į ekspertų sąrašą, ikiteisminio tyrimo teisėjas pakviečia prokuroro pasiūlytą asmenį, įsitikina jo asmens tapatybe, specialybe ir kompetentingumu, išsiaiškina jo santykius su įtariamuoju ir kitais proceso dalyviais, taip pat patikrina, ar nėra pagrindo ekspertą nušalinti. Į ekspertų sąrašą neįtraukti asmenys šaukiami ekspertais tik savanoriško susitarimo pagrindu. Prieš skirdamas ekspertizę, ikiteisminio tyrimo teisėjas išsiaiškina asmeniui, neįtrauktam į ekspertų sąrašą, eksperto teises ir pareigas, priima jo priesaiką ir išpėja jį dėl atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 235 straipsnį už melagingos išvados pateikimą. Asmuo, skiriamas ekspertu, prisiekia ir po priesaikos tekstu pasirašo”.

BPK 84 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog „prireikus ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis teisę būti ekspertu Europos Sąjungos valstybėje narėje arba valstybėje, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi teisinės pagalbos sutartį“.

Teismo ekspertizės įstatyme numatyti šie reikalavimai asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais:

- 1) turėti aukštąjį išsilavinimą, tinkantį pasirinktai eksperto specializacijai;
- 2) išlaikyti teismo eksperto kvalifikacijos egzaminą, kurio programą tvirtina ekspertizės įstaigos vadovas. Teismo eksperto kvalifikaciją suteikia ir egzaminus organizuoja teismo ekspertizės įstaigos vadovo sudaryta kvalifikacinė komisija iš penkių narių, iš kurių

⁴⁰ STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44), p. 89.

⁴¹Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos patvirtinimo. Valstybės žinios, 2003, Nr.39–1796; Valstybės žinios, 2003, Nr.58–2625.

⁴² GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis. Vilnius: TIC, 2005, p. 207.

bent du yra ekspertizės įstaigos atitinkamos srities ekspertai ir vienas - teisininkas. Kvalifikacinė komisija gali suteikti teismo eksperto kvalifikaciją, leidžiančią daryti tik tos rūšies ekspertizes, kurios yra atliekamos toje įstaigoje. Kai pretendentas išlaiko egzaminus, jam išduodamas penkerius metus galiojantis teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimas, kuris patvirtina asmens pasirengimą atlikti jame nurodytos rūšies teismo ekspertizes. Pasibaigus pažymėjimo galiojimo laikui, jis pratęsiamas analogiška tvarka. Jeigu pretenduojantis į teismo ekspertus asmuo kvalifikacinio egzamino neišlaiko, tai pakartotinai šį egzaminą jis gali laikyti ne anksčiau, kaip po vienerių metų. Gavęs teismo eksperto kvalifikacijos pažymėjimą asmuo per vienerius metus nuo gavimo dienos su prašymu turi kreiptis į teisingumo ministrą dėl įrašymo į sąrašą. Teisingumo ministras per trisdešimt dienų nuo tokio prašymo gavimo dienos patenkina asmens prašymą ir priima priesaiką bei įrašo į sąrašą. Asmenims, turintiems tam tikrų specialių žinių, kuriems įstatymų ar kitų norminių teisės aktų nustatyta tvarka kvalifikaciją suteikė kitos valstybės institucijos ar prie jų tam tikslui sudarytos komisijos, eksperto kvalifikacijos egzamino nereikia laikyti.

3) išlaikyti teisinių žinių egzaminą pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintą teisinių žinių programą asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais, kurioje numatyta, kad pretendentas turi žinoti Lietuvos Respublikos teisės sistemos pagrindus, teismų sistemos bendrąją teisinę reglamentaciją, eksperto statuso civilinėje, administracinėje ir baudžiamojoje teisenoje ypatybes bei Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatas dėl ekspertizės akto turinio.

4) būti neteistam už labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, taip pat už nusikaltimą teisingumui, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.

Tokie kvalifikaciniai reikalavimai numatyti siekiant užtikrinti kokybišką ir kvalifikuotą ekspertizių atlikimą. Ekspertas turi turėti ne tik specialiųjų atitinkamos srities žinių, bet taip pat turi neblogai išmanyti teisinius klausimus. Reikalavimas būti neteistam už atitinkamus nusikaltimus užtikrina gerą eksperto reputaciją bei iš dalies sąžiningumą. Jeigu ekspertas atlieka netinkamos kokybės ekspertizes, gali būti sudaroma kvalifikacinė komisija teismo eksperto kvalifikacijai patikrinti. Aukšti ekspertams taikomi kvalifikaciniai reikalavimai leidžia proceso dalyviams bei teismui labiau pasitikėti eksperto išvadomis, taip pat formuoja teigiamą visuomenės požiūrį į ekspertizę, kaip įrodomosios informacijos gavimo šaltinį. Vertindamas ekspertizės aktą, teismas privalo patikrinti ir įvertinti ekspertizę atlikusio asmens kvalifikaciją bei kompetenciją. Teismas turi įsitikinti, kad ekspertas atitinka aukščiau aptartus teisės aktuose numatytus kvalifikacinius reikalavimus. Jeigu ekspertizę

atliko abejotinos kvalifikacijos ekspertas, tai jo pateiktas ekspertizės aktas taip pat nėra patikimas bei neatitinka procesinio leistinumų reikalavimų.

Kompetencija.

Kompetencija apskritai gali būti suprantama dviem prasmėmis. Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokias termino „kompetencija“ (lot. *competentia* – priklausybė nuo teisės) reikšmes: 1. klausimų ar reiškinių sritis, su kuria asmuo yra gerai susipažinęs; 2. visuma kurios nors institucijos ar pareigūno teisių ir pareigų, nustatytų tos institucijos statuto ar nuostatų⁴³.

Pirmoji prasmė apibūdina eksperto mokslinę – praktinę kompetenciją, kuri yra glaudžiai susijusi su specialiųjų žinių apimtimi. Būtent specialiųjų žinių pobūdis leidžia atriboti atskiras ekspertizės rūšis ir apibrėžti jų kompetenciją⁴⁴. Kaip jau minėta anksčiau, specialiosios žinios yra išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos, išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti. Specialiosios žinios gali būti labai įvairių žmogaus veiklos sričių žinios, bet jos neapima teisinių žinių. Tai numatyta ir Teismo ekspertizės įstatymo 22 straipsnyje: „teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaikomos specialiomis žiniomis. Teismo ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais“. Minėtas straipsnis apibrėžia eksperto kompetenciją: „teismo ekspertas atlieka jam pavestą užduotį remdamasis tik savo srities specialiosiomis žiniomis.<...>Teismo eksperto išvados, išeinančios už eksperto specialių žinių ribų, negali turėti įrodomosios reikšmės“. Eksperto turimų specialių žinių sritį nurodo eksperto kvalifikacijos pažymėjimas. Eksperto kompetencijos ribų laikymasis įtvirtintas ir vienoje iš eksperto pareigų – atsisakyti spręsti ne jo kompetencijos klausimus ir atlikti specialių žinių nereikalaujančias užduotis. Siekiant kompetentingo ekspertinio tyrimo, svarbu, kad klausimus ekspertizei formuluojantys subjektai tiksliai žinotų mokslinės – praktinės eksperto kompetencijos ribas ir tinkamai paskirtų ekspertizę. Praktikoje sunkumų iškyla, kai nėra aiškios teisės ir kitų mokslų sričių žinių ribos. Bene sunkiausia atriboti teises žinias nuo neteisinių, kai sprendžiami klausimai, susiję su technikos, ekonomikos ar kitais mokslais, kuriuos reglamentuoja teisės aktai⁴⁵. J. Rinkevičius teigia, kad nekorektiška pavesti ekspertams spręsti klausimus apie norminiuose aktuose įtvirtintų taisyklių pažeidimą

⁴³ Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985, p. 255.

⁴⁴ RINKEVIČIUS, Jurgis. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 98.

⁴⁵ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*, 1999, t. 11(3), p. 99.

ir kaip pavyzdžius pateikia tokius ekspertams užduotus klausimus: „Kokie darbų saugos norminių aktų reikalavimai buvo pažeisti, ir kuo pasireiškė šie pažeidimai?“, Kuris iš vairuotojų pirmasis pažeidė ar nepažeidė kelių eismo taisyklių reikalavimus?“. Nustatyti taisyklių pažeidimą be teisinio atitinkamos veikos įvertinimo yra neįmanoma, todėl teisės pažeidimo faktą gali nustatyti tik teismas, o ne ekspertas⁴⁶.

Apibendrinant galima teigti, kad tinkamas bei kokybiškas ekspertizių atlikimas, neperžengiant kompetencijos ribų priklauso ir nuo tyrimus atliekančių ekspertų, ir nuo užduotis formuluojančių pareigūnų sugebėjimo atskirti, kas priklauso vieno ar kito subjekto kompetencijai. Eksperto kompetencijos ribų peržengimas yra pagrindas įvertinti ekspertizės išvadą kaip nepatikimą ir neatitinkančią įrodymų leistinumą reikalavimų.

Procesine prasme kompetencija suprantama kaip tam tikro subjekto turimų teisių ir pareigų visuma. Toliau aptarsime teisės aktuose numatytas eksperto teises ir pareigas.

BPK įtvirtina tokias eksperto teises:

1) susipažinti su bylos medžiaga, susijusia su ekspertizės dalyku. Ekspertui neturi būti pateikiama ta bylos medžiaga, kurioje išsakomos teismo dalyvių versijos, abejonės ir kitokie subjektyvūs vertinimai, nes tai gali neigiamai atsilipti eksperto išvados objektyvumui. Kokią bylos medžiagą pateikti ekspertui, nusprendžia teismas. Ekspertui turi būti pateikta pakankamai medžiagos, kad būtų galima atsakyti į užduotus klausimus. Galėdamas susipažinti su bylos medžiaga, ekspertas gauna jam reikalingą informaciją apie tyrimo objektų ypatybes, jų radimo ir paėmimo aplinkybes, saugojimo ir transportavimo sąlygas, apie tam tikrų įvykių eigą, jų padarinius ir kt.⁴⁷.

2) prašyti pateikti papildomą medžiagą, reikalingą išvadai pateikti. Toks prašymas paprastai išdėstomas eksperto rašte, kuriame nurodomi tokio prašymo motyvai bei kokia papildoma medžiaga reikalinga. Ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatuose⁴⁸ vienas iš pagrindų atsisakyti duoti išvadas yra: „kai pateikta medžiaga yra neišsami, netinkamos kokybės ir šių trūkumų pašalinti negalima“. Iš šios formuluotės darytina išvada, kad trūkstant reikalingos išvada pateikti medžiagos, visų pirma, reikėtų prašyti pateikti papildomą medžiagą, o ne atsisakyti pateikti išvadą. Teismas, vertindamas atsisakymą pateikti išvadą dėl medžiagos trūkumo, visada turėtų atkreipti dėmesį į tai, ar

⁴⁶ RINKEVIČIUS, Jurgis. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 99.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 220.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. Gegužės 26 d. įsakymas Nr. 159 „Dėl ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 74-3456.

ekspertas prašė pateikti papildomą medžiagą, ir galbūt paskirti naują ekspertizę, jeigu yra galimybė tyrimui pateikti naujos medžiagos.

3) dalyvauti atliekant su ekspertizės dalyku susijusius tyrimo veiksmus ir nagrinėjant bylą teisme. Apie eksperto dalyvavimą atliekant tokius veiksmus sprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras savo iniciatyva ar paties eksperto ar proceso dalyvių prašymu. Nagrinėjant bylą teisme ekspertas turi teisę būti posėdžių salėje ir aktyviai dalyvauti įrodymų tyrime. Pagal BPK 275 straipsnį ekspertas teismo leidimu gali užduoti klausimus kaltinamiesiems, nukentėjusiems, liudytojams.

4) atsisakyti pateikti išvadą, jeigu jam pateiktos medžiagos nepakanka išvadai padaryti arba ta medžiaga neatitinka specialių jo žinių. Atsisakydamas ekspertas surašo aktą, kad negalima pateikti išvados. BPK komentare minimi tokie atsisakymo pateikti išvadą atvejai: a) jeigu skiriant ekspertizę nebuvo pateikta pakankamai medžiagos išvadai padaryti, o prašymas pateikti papildomą medžiagą nebuvo patenkintas; b) ekspertui pateikti klausimai neatitinka jo specialių žinių; c) nėra moksliskai pagrįstos metodikos atsakyti į ekspertui pateiktus klausimus⁴⁹.

BPK 286 straipsnyje, reglamentuojančiame ekspertizės skyrimą ir darymą bylos nagrinėjimo teisme metu, yra numatyta eksperto teisė, nustatčius reikšmės bylai turinčių aplinkybių, dėl kurių jam nebuvo pateikta klausimų, nurodyti jas ekspertizės akte. J. Juškevičiūtė bei R. Burda siūlo šią teisę įvardyti šalia kitų bendrųjų eksperto teisių 86 BPK straipsnyje⁵⁰.

Teismo ekspertizės įstatyme, be anksčiau minėtų, numatytos tokios teisės:

1) savarankiškai pasirinkti atliekamų tyrimų būdus. Šie būdai turi būti moksliskai pagrįsti, patikrinti ir pripažinti tinkamais naudoti atliekant ekspertizes. Teismas ir kiti subjektai neturi teisės nurodyti, kokioms taisyklėmis ar metodikomis turėtų vadovautis ekspertas, atlikdamas konkretų tyrimą byloje;

2) gauti produkcijos pavyzdžius ar katalogus, techninę dokumentaciją ir kitokią teismo ekspertizėms atlikti reikalingą informaciją. Šiame įstatyme taip pat numatyta, kad Lietuvos Respublikoje veikiančys juridiniai asmenys teismo ekspertizės įstaigų reikalavimu privalo pateikti šiuos savo dokumentus ir kitokią ekspertizėms reikalingą informaciją.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 221.

⁵⁰ BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 22- 24.

Ekspertas neturi teisės savarankiškai rinkti ar imti medžiagą, reikalingą ekspertizei, bet nepateiktą jam įstatymų nustatyta tvarka. Jei reikia papildomos medžiagos, ekspertas turi kreiptis dėl to į teismą su prašymu. Prašyme pateikti ekspertui papildomą medžiagą nurodoma: prašymo surašymo data; ekspertizę paskyrusio teisėjo (–ų) vardas, pavardė ir teismo pavadinimas; baudžiamosios, civilinės ar administracinės bylos numeris; kaltinamojo, ieškovo ir atsakovo vardas, pavardė; ekspertizės numeris; ekspertizės pagrindas (nutartis, kada ir kas ją priėmė); prašymo pareiškimo motyvai; eksperto prašoma medžiaga; eksperto ir skyriaus vedėjo parašai. Skubiais atvejais prašymo turinys perduodamas paskyrusiai ekspertizę institucijai telefonu, bet po to būtinai išsiunčiamas rašytinis prašymas paštu ar elektros ryšio priemonėmis. Negavęs papildomos medžiagos per mėnesį, ekspertas atlieka tyrimus remdamasis turima medžiaga⁵¹.

Teismo ekspertizės įstaigos ekspertas neturi teisės verstis privačia teismo eksperto veikla, sutartiniais pagrindais konsultuoti proceso šalis ir teikti išvada joms iškilusiais klausimais, reikalaujančiais specialių žinių.

BPK numatytos dvi pagrindinės eksperto pareigos:

1) ekspertas privalo šaukiamas atvykti į teismą. Ekspertui, kuris be svarbios priežasties neatvyksta į teismą arba be teisėto pagrindo atsisako atlikti savo pareigas, gali būti taikomos BPK 163 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės (bauda iki 30 MGL).

2) ekspertas privalo pateikti nešališką išvada jam pateiktais klausimais. Jei yra BPK 58 straipsnyje numatytų nusišalinimo pagrindų, ekspertas privalo nusišalinti arba gali būti nušalintas pagal kaltinamojo, gynėjo, prokuroro, nukentėjusiojo, privataus kaltintojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ar jų atstovų pareiškimą.

Teismo ekspertizės įstatymas numato papildomas pareigas:

1) atsisakyti spręsti ne jo kompetencijos klausimus ir atlikti specialių žinių nereikalaujančias užduotis.

2) saugoti tyrimui pateiktus objektus – už jų praradimą ar sugadinimą teismo ekspertas atsako įstatymų nustatyta tvarka. Ekspertizės objektai dažnai būna bylai svarbūs daiktai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, todėl aplaidus jų praradimas ar sugadinimas gali padaryti rimtą žalą bylos teisminiam tyrimui.

⁵¹Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. Gegužės 26 d. įsakymas Nr. 159 „Dėl ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 74-3456.

3) saugoti valstybės, tarnybos, komercines ir profesines paslaptis, neskelbti ekspertizės duomenų be ją paskyrusios institucijos leidimo.

Atlikdamas teismo ekspertizę, ekspertas yra nepriklausomas. Savo išvadas jis teikia remdamasis tik specialiomis žiniomis ir atliktų tyrimų rezultatais. Valstybės valdžios, valdymo ir teisėsaugos institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms ar kitiems asmenis kištis į teismo eksperto darbą draudžiama. Tai užtraukia įstatymų numatytą atsakomybę⁵².

EKSPERTIZĖS SKYRIMO TVARKA IR JOS PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Daugiausia diskusijų sukelia ekspertizės skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarka. Kaip jau minėta anksčiau, ekspertizė yra viena iš specialiųjų žinių realizavimo formų, ir ji skiriama kai ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nusprendžia, kad nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti yra būtinas specialus tyrimas, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios. Ekspertizės skyrimo ikiteisminio tyrimo metu pagrindinius klausimus reglamentuoja BPK 208 – 211 straipsniai. 209 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „Prokuroras, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, raštu apie tai praneša įtariamajam, jo gynėjui ir kitiems ekspertizės rezultatais suinteresuotiems proceso dalyviams ir nurodo terminą, per kurį šie asmenys gali pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui, dėl konkretaus eksperto skyrimo ir pateikti papildomą medžiagą ekspertizei. Po to prokuroras su pareiškimu dėl ekspertizės kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją. Prie pareiškimo pridedami proceso dalyvių prašymai arba jame nurodoma, kad prašymų negauta”. Būtinumas skirti ekspertizę atsiranda, kai neįmanoma ar netikslinga pasinaudoti specialisto atliekamų objektų tyrimu. BPK komentare išskiriami tokie atvejai, kai ikiteisminio tyrimo metu turėtų būti paskiriama ekspertizė: kai objektų tyrimo metu objektai gali būti sunaikinti, sugadinti arba pakeisti taip, kad vėliau nebus galima atlikti jų pakartotinį tyrimą; kai atlikto objektų tyrimo rezultatai prieštarauja kitai ikiteisminio tyrimo medžiagai⁵³. Apie proceso dalyvių galimybę inicijuoti ekspertinį tyrimą BPK 209 straipsnyje nėra užsiminta. Tokia galimybė netiesiogiai paminėta tik BPK 211 straipsnyje, kuris reglamentuoja ne ekspertizės skyrimą, bet proceso dalyvių

⁵² Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 112–4969.

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 557.

susipažinimą su ekspertizės aktu: “Gavęs ekspertizės aktą, prokuroras apie tai raštu praneša įtariamajam, jo gynėjui ir kitiems proceso dalyviams, kurių prašymu buvo skirta ekspertizė<..>”.

BPK 209 straipsnyje taip pat nėra tiesiogiai nurodyta, kaip ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi inicijuoti ekspertizės skyrimą. BPK Komentaro autoriai, komentuodami aptariamą straipsnį, teigia, kad tais atvejais, kai ikiteisminį tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo įstaiga, pareigūnas privalo kreiptis į prokurorą, pateikti jam ikiteisminio tyrimo medžiagą ir argumentuoti ekspertizės skyrimo būtinumą⁵⁴. Ryšardas Burda ir Janina Juškevičiūtė komentuodami ekspertizės skyrimo tvarką, apibūdina ją kaip daugiapakopę ir be darbe jau minėtų, įvardija tokius reglamentavimo trūkumus⁵⁵: nereglamentuojamas terminas, per kurį proceso dalyviai gali pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui bei dėl konkretaus eksperto skyrimo ir papildomos medžiagos ekspertizei pateikimo; lieka neaišku, kokiais kriterijais turi vadovautis prokuroras, paskirdamas laiką, per kurį proceso dalyviai turi pateikti papildomą medžiagą; neaišku ar prokuroras ikiteisminio tyrimo teisėjui turi pateikti būtiną lyginamajam tyrimui medžiagą.

Teisinėje literatūroje yra diskutuojama ir dėl rungimosi bei šalių lygių galimybių principų realizavimo ikiteisminio tyrimo metu. Pagal BPK 7 straipsnio raidę, bylų nagrinėjimo laikantis rungimosi principas realizuojamas tik nagrinėjant bylą teisme. Nors baudžiamojo proceso įstatyme apie tai nekalbama, minėtas principas veikia ir atliekant ikiteisminį tyrimą, tačiau jo veikimas yra ribotas⁵⁶. N. Fočenkova mano, kad galimybės suteikimas gynybos šaliai tiesiogiai kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu (o kartais net su reikalavimu) skirti ekspertizę padėtų veiksmingiau įgyvendinti ekspertinio tyrimo galimybes, ir kad šiuo metu egzistuojanti ekspertizių skyrimo tvarka riboja gynėjo teises naudoti visas teisėtas gynybos priemones tuo atveju, jei teisėjas atsisako skirti ekspertizę⁵⁷. Lygiateisiškumas baudžiamajame procese reiškia kiekvieno asmens teisę, kad jo byla būtų tiriama be jokios diskriminacijos⁵⁸. K. Stungys konstatuoja, kad betarpiškumo,

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 558.

⁵⁵ BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 21.

⁵⁶ KUKLIANSKIS, Samuelis. Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67), p. 10–11.

⁵⁷ ФОЧЕНКОВА, Н. Проблема реализации принципа состязательности в досудебной стадии уголовного процесса. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76(68), p. 126.

⁵⁸ GUŠAUSKIENĖ, Marina. Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59), p. 55.

lygių galimybių, gynybos, teisės būti išklaustam principai remia vienodas visų proceso šalių galimybes naudotis specialiomis žiniomis įrodinėjant bylos aplinkybes, kontroliuoti tyrimų išsamumą ir išvadų pagrįstumą. Teigiama, jog dabartinė specialiųjų žinių panaudojimo procese reglamentacija deklaruoja disproporciją tarp kaltinimo ir kitų proceso dalyvių galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis procesiniame tyrime bei pabrėžiama, jog proceso šalių lygių galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis ikiteisminiame tyrime sudarymas yra viena išsamaus ir nešališko tyrimo garantijų⁵⁹.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencijai ekspertizės skyrimas perduotas siekiant garantuoti, kad naudojant šį duomenų rinkimo būdą būtų užtikrinti visų proceso dalyvių interesai. Ekspertizė turėtų būti skiriama tik teisėjo arba teismo nutartimi, dalyvaujant šalims, kurioms užtikrinamos procesinės teisės (pareikšti ekspertui nušalinimą, prašyti paskirti ekspertais jų siūlomus asmenis, pateikti ekspertams klausimus ir tyrimo objektus, susipažinti su ekspertizės aktu ir pareikšti dėl jo pastabas, dalyvauti apklausiant ekspertą ir kt.) ir ekspertinio tyrimo nešališkumas⁶⁰.

K. Stungio nuomone, jau aptarta ekspertizės skyrimo teisminė kontrolė, kuria buvo siekiama sudaryti šalims lygias galimybes naudotis specialiomis žiniomis ikiteisminiame tyrime, pasirodė neveiksminga, deklaratyvi. Kaltinimas neinicijuoja ekspertizių skyrimo ikiteisminiame tyrime, nes specialisto išvada jam parankesnė ir tolygi ekspertizei. Procesinis mechanizmas, kai įtariamasis ar gynėjas dėl ekspertizės skyrimo privalo kreiptis į prokurorą, jo atsisakymą skusti aukštesniajam prokurorui, o pastarojo atsakymą skusti ikiteisminio tyrimo teisėjui, reikalauja daug laiko ir jėgų. Tai rimti barjerai, trukdantys siekti nepriklausomo ekspertinio tyrimo⁶¹. Kai kurie autoriai kelia ikiteisminio tyrimo teisėjo neutraliteto pažeidimo skiriant ekspertizes klausimą. M. Gušauskienė atkreipia dėmesį į tai, kad BPK numatyta ekspertizių skyrimo ikiteisminiame tyrime tvarka paverčia ikiteisminio tyrimo teisėją tyrėju bei įtraukia į bylos tyrimą: prieš skirdamas ekspertizę, teisėjas privalo įvertinti, išanalizuoti, patikrinti tyrimo eigą ir surinktą informaciją⁶². Kitokia nuomonė pateikiama Lietuvos Respublikos Seimo teisės departamento 2006 10 16 išvadoje “Dėl

⁵⁹ STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44). p. 89–90.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Seimo teisės departamento 2006 10 16 išvada “Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 208 ir 209 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XP–1699. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 03 15]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt> > .

⁶¹ STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44). p. 89–90

⁶² GUŠAUSKIENĖ, Marina. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas. *Jurisprudencija*, 2004, t. 57(49), p. 123.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 208 ir 209 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“: “Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime pažymėjo, kad “Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas, ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams”⁶³.

BPK nereglamentuojami ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmai gavus prokuroro pareiškimą dėl ekspertizės skyrimo. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, susipažinęs su prokuroro pareiškimu skirti ekspertizę ir pateikta medžiaga, gali nuspręsti dėl ekspertizės skyrimo tiek nerengdamas specialaus posėdžio, tiek jį surengęs. BPK komentaro autoriai mano, jog specialus posėdis gali būti rengiamas atvejais, kai prokuroras atmeta proceso dalyvių prašymus dėl papildomos medžiagos surinkimo, klausimų ekspertui formulavimo, konkretaus eksperto skyrimo⁶⁴.

BPK 209 straipsnyje numatyta jog ekspertizė paskiriama ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, kurioje nurodoma:

- a) nusikalstamos veikos aplinkybės;
- b) pagrindas ekspertizei skirti. Pagrindas yra specialiųjų žinių poreikis, siekiant nustatyti tam tikras nusikalstamos veikos aplinkybes;
- c) atlikti ekspertizę paskiriama ekspertizės įstaiga arba ekspertas. Jeigu ekspertizę pavedama daryti ekspertizės įstaigai, konkretus ekspertas nutartyje nenurodomas. Šiuo atveju konkretų ekspertą paskiria ekspertizės įstaigos vadovas, vadovaudamasis atitinkamos ekspertizės įstaigos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais;
- d) klausimai ekspertui. Klausimai turi būti suformuluoti aiškiai ir logiškai, nes ekspertas neturi teisės jų performuluoti, pakeisti jų turinio. Paprastai dažniausiai užduodami klausimai yra apibendrinami mokslinėje – metodinėje literatūroje, ir apibūdinant atskiras

⁶³ Lietuvos Respublikos Seimo teisės departamento 2006 10 16 išvada “Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 208 ir 209 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XP–1699. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 03 15]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt> > .

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 559.

ekspertizių rūšis pateikiami dažniausiai pasitaikantys klausimai, taip pat rekomendacijos, kokie klausimai gali būti užduodami konkrečiai ekspertizės rūšiai. Klausimų, atitinkančių tokias rekomendacijas, uždavimas palengvina ekspertinį tyrimą ir suteikia eksperto išvadoms aiškumo, taip pat padeda išvengti eksperto specialiųjų žinių, bei jo kompetencijos ribų pažeidimo.

e) ekspertui pateikiama medžiaga. Ekspertui pateikiamos medžiagos kiekis ir kokybė yra viena iš pagrindinių sąlygų, nulemiančių sėkmingą ekspertizės atlikimą bei jos išvadų pagrįstumą bei patikimumą. Nepakankamas ekspertizei pateikiamos medžiagos kiekis, netinkamas jos paėmimas ar užfiksavimas apriboja eksperto galimybes atsakyti į pateiktus klausimus, tuo pačiu apsunkina ir visą tiesos nustatymo byloje procesą. Taigi renkant medžiagą įvykio vietos apžiūros metu ar atliekant kitus tyrimo veiksmus ypač svarbus kvalifikuotas požiūris į pėdsakų ar kitų tyrimo objektų suradimą ir tinkamą užfiksavimą. Ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatuose pateikiami tokie pagrindiniai reikalavimai ekspertizei pateikiamai medžiagai: Medžiaga, siunčiama ekspertizei, turi būti tinkamai įpakuota. Kai kurioms medžiagų rūšims numatyti konkretūs įpakavimo reikalavimai (pavyzdžiui naftos produktai tirti pateikiami stikliniuose ar plastikiniuose hermetiškai uždarytuose induose). Ant kiekvienos siunčiamos tirti objekto pakuotės nurodoma: joje esančio daikto pavadinimas bei kur (iš ko), kada ir kokioje byloje jis paimtas. Duomenys patvirtinami teisėjo (prokuroro) parašu ir paskyrusios ekspertizę įstaigos antspaudu. Daryti įrašų tiesiog ant objektų negalima. Objektus ekspertizei reikia siųsti tuo pavidalu, koku jie buvo rasti, ir tiek, kiek jų buvo rasta. Kai tirtinų objektų yra labai daug, ekspertizei siunčiami jų vidutiniai pavyzdžiai. Jeigu reikia ištirti kokių nors medžiagų daleles, ekspertizei būtina pateikti objektą, ant kurio yra tų dalelių. Jeigu viso objekto pateikti ekspertizei negalima, tiriamąsias daleles reikia nuo jo atskirti ir supakuoti atskirai. Jeigu reikia objektą, kurio pristatyti į centrą negalima, nutartyje skirti ekspertizę nurodoma, kur saugomi tiriamieji objektai, ir paskyrusi ekspertizę įstaiga juos pateikia ekspertui, kai šis atvyksta atlikti tyrimą į objektų buvimo vietą.

Apibendrinant ekspertizės skyrimo tvarką ikiteisminio skyrimo metu, galima teigti, kad jos paskyrimas yra problematiškas ir sudėtingas, todėl dažniausiai naudojamosi specialisto atliekamu objektų tyrimu, kuris teisės literatūroje kartais įvardijamas kaip žemesnio lygio, bei neužtikrinantis visų proceso dalyvių galimybių pasinaudoti specialiomis žiniomis. Kita vertus, įstatymo leidėjo tikslas ir buvo nustatyti tokį reglamentavimą, kad ikiteisminiame tyrime būtų naudojamosi greičiau paskiriamu specialisto atliekamu objektų

tyrimu, tokiu būdu suteikiant procesui operatyvumo. Tokios nuomonės laikosi ir BPK komentaro autoriai⁶⁵: „Paprastai tiriant nusikalstamą veiką, visus specialaus tyrimo ir specialių žinių reikalaujančius klausimus ikiteisminio tyrimo pareigūnai turėtų išspręsti objektų tyrimo, numatyto BPK 205 straipsnyje, tvarka.“. Pasak komentaro, ekspertizė ikiteisminio tyrimo metu turėtų būti skiriama dviem atvejais:

1) kai objektų tyrimo metu objektai gali būti sunaikinti, sugadinti arba pakeisti taip, kad vėliau nebus galima atlikti jų pakartotinį tyrimą;

2) kai atlikto objektų tyrimo rezultatai prieštarauja kitai ikiteisminio tyrimo medžiagai.

Pirmuoju atveju išeitų, jog tiriant objektą, kuris tyrimo metu gali būti nebeapatysomai sugadintas, visada turėtų būti skiriama ekspertizė. R. Burda ir J. Juškevičiūtė kaip tokio objekto pavyzdį pateikia lavoną, kuris daugumoje atvejų tyrimo metu pasikeičia taip, kad vėliau tyrimų neįmanoma pakartoti⁶⁶. Tuo tarpu BPK 89 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teismo medikai, atliekantys žmogaus lavono arba kūno tyrimą, yra specialistai. Atsižvelgiant į antrą atvejį, kada rekomenduojama skirti ekspertizę, tampa aišku, kad ypatingai svarbu skirti ekspertizę pirmuoju atveju, nes jeigu atliekant objektų tyrimą objektas bus sugadintas, o tyrimo išvada prieštaraus kitai surinktai bylos medžiagai, ekspertizės bus nebeįmanoma paskirti, tiksliau nebebus ką tirti.

Bylos nagrinėjimo teisme metu ekspertizė paskiriama teismo nutartimi, kuriam nors teismo dalyviui prašant arba paties teismo iniciatyva. Ekspertizės skyrimas reglamentuojamas 286 BPK straipsnyje. Prašymų pateikimo tvarką nustato 270 straipsnis. Prašymą skirti ekspertizę teismui gali pateikti prokuroras, kaltinamasis, jo atstovas pagal įstatymą, gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai. BPK Komentare nurodyta, kad pateikiant prašymus, visi bylos nagrinėjimo teisme dalyviai turi vienodas teises. Teismas nesuteikia atskiriems dalyviams jokių privilegijų, todėl vertindamas bei sprenddamas prašymus, vadovaujasi vieninteliu kriterijumi – ar pateiktas prašymas turi reikšmės išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui⁶⁷. Prašymai gali būti pateikti tiek raštu, tiek ir žodžiu. Dėl prašymo patenkinimo arba atmetimo priimama nutartis, kuri yra

⁶⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1–220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 557.

⁶⁶ BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 22.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (221–461 straipsniai). 2 dalis. Vilnius, 2003, p. 126.

neskundžiama, tačiau pagal kodekso 270 straipsnio 2 dalį “prašymo atmetimas neatima iš asmens, kurio prašymas atmestas, teisės pateikti jį vėliau įrodymų tyrimo eigoje”.

Atvejais, kada būtina skirti ekspertizę, galiojančiame Baudžiamojo proceso įstatyme nėra įvardyti. BPK komentaro autoriai išskiria tokius atvejus, kada ekspertizė gali būti skiriama nagrinėjant bylą teisme:

a) jeigu ikiteisminio tyrimo metu ekspertizė nebuvo daroma, tačiau teismas nusprendžia, kad reikšmingų bylos aplinkybių nustatymui ji būtina;

b) jeigu teismas nusprendžia, kad ikiteisminio tyrimo metu pateiktas ekspertizės aktas nepakankamai išsamus ir nepakankamai pagrįstas, tuo tarpu ekspertizė nagrinėjant bylą turi būti padaryta.

Kai yra pakankamai duomenų, rodančių, kad baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką galėjo padaryti nepakaltinamas asmuo, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas privalo pasiūsti tokį asmenį psichiatrinei teismo ekspertizei⁶⁸.

Bylos nagrinėjimo teisme dalyviai klausimus ekspertui pateikia raštu. Šiuos klausimus balsu perskaito teisiamoji posėdžio pirmininkas, po to teismas išklauso nagrinėjimo teisme dalyvių nuomonę dėl pateiktų klausimų. Teismas apsveria ir atmeta klausimus, nesusijusius su byla arba nepriklausančius eksperto kompetencijai, prireikus suformuluoja naujus klausimus.

BPK 286 straipsnis numato, kad teismas, įvertinęs ekspertizės aktą, kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, turi teisę paskirti naują ekspertizę. Ikiteisminio tyrimo dalyviai, susipažindami su ekspertizės aktu, jį taip pat vertina ir gali įvertinti kaip nepakankamai išsamų, tačiau tokios galimybės įstatymas jiems nesuteikia. Proceso dalyviai, norėdami išsiaiškinti iškilusius neaiškumus, negali ikiteisminio tyrimo metu užduoti ekspertui klausimų⁶⁹. Apskritai ekspertizės skyrimo teisme procedūra paprastesnė ir mažiau komplikauta negu ikiteisminio tyrimo stadijoje. Teisminio nagrinėjimo metu visiškai veikia rungtyniškumo, lygių galimybių principai, todėl visos proceso šalys gali pasinaudoti specialią žinių realizavimo forma – teismo ekspertize.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (221–461 straipsniai). 2 dalis. Vilnius, 2003, p. 126.

⁶⁹ BURDA, R.; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89), p. 22.

EKSPERTIZĖS AKTAS IR JAM TAIKOMI REIKALAVIMAI

Ekspertizės akto esmę išreiškia teismo ekspertizės įstatymo pateiktas ekspertinio tyrimo apibrėžimas: „Ekspertinis tyrimas – teismo ar teisėjo pavedimu atliekamas tyrimas, kuriam naudojamos specialios žinios ir kurio eiga bei rezultatai fiksuojami ekspertizės akte“. Taigi ekspertizės aktas yra procesinis dokumentas, kuriame fiksuojama ekspertizės eiga bei rezultatai. Šiame dokumente ekspertas pagal savo kompetenciją pateikia motyvuotas ir pagrįstas išvadas jam užduotais klausimais. Kai atsisakoma pateikti išvadą (jeigu pateiktos medžiagos nepakanka išvadai padaryti arba ta medžiaga neatitinka specialių jo žinių) ekspertas surašo aktą, kad negalima pateikti išvados. Toks aktas vadinamas eksperto aktu ir jame nurodoma: akto surašymo data ir vieta; ekspertizei pateikta medžiaga ir klausimai; eksperto asmens duomenys, išsilavinimas, specialybė, kvalifikacija, darbo ekspertu stažas; konkretūs motyvai, dėl kurių atsisakoma pateikti išvadą⁷⁰. Šį aktą ekspertas surašo tik tuo atveju, jeigu negalima atsakyti nei į vieną iš teismo suformuluotų klausimų. Be to, prieš atsisakydamas pateikti išvadą dėl pateiktos medžiagos trūkumo, ekspertas turėtų paprašyti teismo papildomos medžiagos, nebent jam buvo pateikta visa įmanoma medžiaga.

Anksčiau galiojusiam 1961 metų BPK ekspertinių tyrimų rezultatų pateikimas ekspertizės akte nebuvo detalai reglamentuotas. BPK 214 straipsnyje buvo reglamentuojamas tik ekspertizės akto įvadinės dalies turinys ir nurodoma, kad „ekspertizės akto pabaigoje išdėstoma motyvuota eksperto išvada pateiktais klausimais“. Detaliau, bet skirtingai ekspertizės akto struktūrą reglamentavo žinybiniai ekspertinių įstaigų Ekspertizių darymo nuostatai, todėl praktikoje skyrėsi tiek ekspertizės akto struktūra, tiek turinys⁷¹.

Ekspertizės aktui numatyti detalūs reikalavimai. Tai motyvuojama tuo, jog teisės aktuose įtvirtintas ekspertizės akto turinys ir struktūra įpareigoja ekspertą surašyti ekspertizės aktą išsamiai ir motyvuotai, o ekspertizės aktą vertinantiesiems subjektams suteikia reikalingą informaciją šio akto įvertinimui. Ekspertizės aktas, kaip ir kiti įrodymai, vertinamas pagal leistinumo, liečiamumo bei tikrumo kriterijus. Tinkamas ekspertinio tyrimo rezultatų įforminimas yra būtina ekspertizės akto, kaip įrodymo, leistinumo sąlyga. Taipogi nuoseklus ir išsamus tyrimo aprašymas leidžia patikrinti ekspertizės akto tikrumą, t. y. įvertinti atlikto tyrimo pagrįstumą ir patikimumą (ar buvo išsamiai ištirta visa pateikta medžiaga, ar

⁷⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 126.

⁷¹ TALALIENĖ, Dalia. Ekspertinės veiklos problemos ir jos tobulinimo kryptys. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 218.

medžiagos pakako išvadoms pateikti, ar išvadoms pateikti buvo naudojamos tam skirtos ir aprobuotos specialiosios metodikos ir kt.). Teismas ekspertizės aktą vertina nesiremdamas specialiosiomis žiniomis. Patikimumo vertinimas apima visų ekspertizės akto dalių loginę analizę. Eksperto nesilaikymas reikalavimų, pateikiamų ekspertizės akto struktūrai, yra pažeidimai, kurie gali turėti įtakos jo, kaip įrodymo, patikimumui.

BPK bei teismo ekspertizės įstatymas numato analogiškus reikalavimus ekspertizės akto formai, o jį detalizuoja valstybinėse ekspertizės įstaigose⁷² galiojantys nuostatai.

Ekspertizės aktas susideda iš trijų pagrindinių dalių – įvadinės, tiriamosios ir išvadų. Ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatai⁷³ numato tokius reikalavimus:

Ekspertizės akto įvadinėje dalyje nurodoma: 1) akto surašymo data ir numeris; 2) byla, kurioje paskirta ekspertizė; 3) ekspertizės pagrindas (nutartis); 4) paskyrusio ekspertizę teisėjo (–ų) vardas, pavardė ir teismo pavadinimas; 5) ekspertizės rūšis; 6) medžiagos ekspertizei gavimo centre (skyriuje) data; 7) tyrimo objektai ir pavyzdžiai; 8) papildomos medžiagos pareikalavimo ir gavimo data; 9) pateiktų ekspertizei klausimų sąrašas (klausimų ekspertui formuluotės turi atitikti pateiktąsias nutartyje skirti ekspertizę. Ekspertas turi teisę performuluoti jam pateiktus klausimus, kai reikia suteikti jiems teisingą gramatinę formą, taip pat sugrupuoti klausimus, jo nuomone, tikslingiausia tyrimui tvarka. Jeigu klausimo redakcija nutartyje neatitinka teismo ekspertizės rekomendacijų, bet užduotis ekspertui aiški, jis turi teisę paaiškinti kaip supranta klausimą⁷⁴); 10) bylos aplinkybės, turinčios reikšmės tyrimams; 11) duomenys apie ekspertą (vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, mokslinis laipsnis, eksperto kvalifikacija, darbo teismo ekspertu stažas); 12) kur buvo atliekama ekspertizė, kas dalyvavo ir kas buvo kartu atliekant ekspertizę.

Jei baudžiamojoje byloje teismas įvertinęs ekspertizės aktą, kaip nepakankamai išsamų ar nepakankamai pagrįstą, paskiria naują ekspertizę, jos įžanginėje dalyje papildomai nurodoma: a) kas ir kada atliko pirminę ekspertizę; b) kokia buvo išvada; c) kokie papildomos, pakartotinės ar naujos ekspertizės skyrimo motyvai buvo nurodyti nutartyje skirti ekspertizę.

⁷² Lietuvoje yra tokios ekspertizės įstaigos: Lietuvos teismo ekspertizės centras, Policijos departamento Kriminalistinių tyrimų centras, Teismo medicinos institutas, Valstybinė teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnyba, Lietuvos banko Kasos departamento pinigų ekspertizės skyrius, Muitinės laboratorija, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie VRM gaisrinių tyrimų centras.

⁷³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. Gegužės 26 d. įsakymas Nr. 159 „Dėl ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 74-3456.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 224.

Jeigu ekspertizė yra komisijinė arba kompleksinė, tai yra atskirai pažymima įvadinėje ekspertizės akto dalyje ir nurodoma, kokius tyrimus atliko kiekvienas ekspertas. Ekspertizės akto tiriamojoje dalyje nurodoma:

- 1) tyrimo objektų įpakavimo forma ir jų pristatymo į centrą būdas;
- 2) tyrimo objektų būklė ir jų apžiūros rezultatai;
- 3) kokius objektus ekspertai tyrė;
- 4) kokiais specialiais atspaudais tyrimo objektai ir pavyzdžiai pažymėti. BPK komentaro autoriai nurodo, jog tyrimo objektų ir pavyzdžių pažymėjimas specialiais atspaudais turi būti nurodytas išanginėje ekspertizės akto dalyje⁷⁵.

- 5) kokiais pradiniais duomenimis naudotasi;
- 6) kokie tyrimai atlikti;
- 7) kokie tyrimo metodai ir priemonės buvo taikomos;
- 8) ekspertinio eksperimento atlikimo sąlygos;
- 9) atskira požymių analizė ir jų palyginimo rezultatai;
- 10) kokiais norminiais dokumentais – nutarimais, įsakymais, instrukcijomis (nurodomi jų rekvizitai) vadovavosi ekspertas, sprendamas pateiktus klausimus;

- 11) proceso veiksmų (apklausų, apžiūrų, eksperimentų ir kt.) rezultatai, jeigu jie turėjo reikšmės išvadai pagrįsti;

- 12) ekspertinis atskirų tyrimo etapų ir visų gautų rezultatų įvertinimas kaip pagrindas atitinkamoms ekspertizės išvadoms formuluoti.

Jeigu tyrimo metu objektas buvo sunaikintas ar sugadintas, tai nurodoma tiriamojoje ekspertizės akto dalyje. Jei buvo paskirta nauja (pakartotinė) ekspertizė, ir jos išvada nesutampa su pirminės ekspertizės išvada, tiriamojoje akto dalyje nurodomos nesutapimo priežastys.

Kompleksinės ekspertizės akto tiriamojoje dalyje kiekvieno eksperto atlikti tyrimai išdėstomi atskirai. Vienasmenių tyrimų įvertinimo rezultatai ir atskirosios išvados taip pat išdėstomos atskirai. Bendras tyrimų rezultatų įvertinimas išdėstomas tiriamosios dalies pabaigoje, prieš išvadą. Jeigu galutinės išvados pagrindas yra kito eksperto nustatyti faktai, tai turi būti nurodoma ekspertizės akte.

Tiriamojoje ekspertizės akto dalyje nurodomos priežastys, kodėl negalima buvo atsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus. Galimos tokios priežastys: kai pateikta medžiaga

⁷⁵ *Ibid.*, p. 224.

yra neišsami, netinkamos kokybės ir šių trūkumų pašalinti negalima; kai klausimas neatitinka jo specialių žinių; kai atsakyti į pateiktą klausimą nėra moksliskai pagrįstos metodikos.

Tiriamoji ekspertizės akto dalis turi būti išdėstyta aiškiai, glaustai ir logiškai, vengiant specialių terminų. Jeigu specialūs terminai būtini, jie turi būti paaiškinti. Tiriamoji ekspertizės akto dalis, kaip ir visas aktas, turi būti aiškus, kad jį galėtų suprasti aktą vertinantys subjektai, pavyzdžiui teismas, taip pat ir kiti proceso dalyviai. Jeigu ekspertizės aktas bus aprašytas naudojant sudėtingus specialiuosius terminus, teismui ar proceso dalyviams, neturintiems atitinkamos srities specialiųjų žinių, bus sunku suprasti bei įvertinti akto pagrįstumą bei patikimumą. Tyrimo procesas paprastai iliustruojamas fonuotruaomis, skaidrėmis, planais, brėžiniais, schemomis ir kt., kurios pridedamos prie ekspertizės akto. Akte pateikiamos nuorodos į šiuos priedus.

Ekspertizės akto išvadose atsakymai į klausimus pateikiami klausimų išdėstymo įvadinėje dalyje tvarka. Į kiekvieną iš pateiktų klausimų turi būti atsakyta iš esmės arba nurodyta, kodėl negalima į klausimą atsakyti. Eksperto išvados jo iniciatyva sprendžiamais klausimais išdėstomos išvadų pabaigoje. Visi atsakymai turi būti suformuluoti tiksliai ir aiškiai. Tais atvejais, kai išvados negalima suformuluoti be detalaus tyrimų rezultatų, išdėstytų tiriamojoje dalyje ir išsamiai atsakančių į pateiktą (arba ištirtą eksperto iniciatyva) klausimą, aprašymo, duodama nuoroda į ekspertizės akto tiriamąją dalį. Jeigu ekspertizė daroma ekspertinėje įstaigoje, ekspertizės aktas surašomas centro blanke. Aktą pasirašo atlikęs tyrimą ekspertas. Eksperto parašas patvirtinamas centro antspaudu. Ekspertizės akto priedai (fotolentelės, brėžiniai, diagramos, žiniaraščiai ir pan.) taip pat eksperto pasirašomi ir patvirtinami antspaudu. Ekspertizės akto ir priedų surašoma po du egzempliorius, kurių vienas siunčiamas paskyruusiai ekspertizę institucijai, o kitas lieka centre. Centro darbuotojų kartu su kitų ekspertinių įstaigų darbuotojais ar privačiais ekspertais atliktų ekspertizė aktų surašoma tiek egzempliorių, kiek jų reikia, kad vienas egzempliorius būtų nusiųstas paskyruusiai ekspertizę institucijai, po egzempliorių – kiekvienam centro struktūriniam padaliniiui ir vienas egzempliorius – ekspertinei įstaigai, kurios darbuotojai dalyvavo atliekant šią ekspertizę, ar privačiam ekspertui.

EKSPERTIZĖS IŠVADŲ FORMULAVIMAS

Teismo ekspertizės išvada suprantama kaip galutinė ekspertinio tyrimo rezultatų išraiška. Loginiu aspektu – aiškiai ir glaustai suformuluotas atsakymas į pateiktus klausimus⁷⁶. D. Talalienė pažymi, kad nuo loginės teismo ekspertizės išvadų formos labai priklauso jų informacinė ir įrodomoji reikšmė, tačiau praktikoje skirtingų sričių specialistai (t. y. ekspertai) išvadas formuluoja gana skirtingai – tai pačiai reikšmei nusakyti vartojamos skirtingos išvadų formos, ir neretai tie patys terminai vartojami skirtingoms reikšmėms pažymėti. Didelė ekspertizės išvadų formų įvairovė, laisvas ir dažnai netikslus terminų vartojimas pastebimas ir kitų Europos šalių (Lenkijos, Anglijos, Švedijos, Suomijos ir kt.) ekspertų ekspertizių aktuose (raportuose)⁷⁷. Toliau plačiau bus nagrinėjama ekspertizės išvadų samprata ir kai kurie svarbūs jų formulavimo aspektai.

Teismo ekspertizės išvadų sąvoka yra platesnė nei eksperto išvadų sąvoka, nes atliekant kompleksines ar komisijines ekspertizes, tyrimo procese dalyvauja keli vienos ar kelių skirtingų mokslo sričių ekspertai, kurie pirmiausia formuluoja asmenines (individualias) išvadas, o vėliau prieina prie bendros išvados. Taigi, tokiu atveju tai nėra individuali eksperto išvada, o kelių ekspertų bendra išvada, t.y. ekspertizės išvada⁷⁸. Literatūroje išskiriami trys ekspertizės išvadų formulavimo veiksniai: loginis, psichologinis ir leksinis–gramatinis.

Loginis veiksnys pasireiškia ne tik loginių metodų taikymu išvadai suformuluoti, bet ir sisteminant duomenis (taikant mokslinio pažinimo metodus). Ekspertas, formuluodamas išvadas, turi mąstyti nuosekliai, taisyklingai, remdamasis mąstymo dėsniais. Tam, kad ekspertizės išvada būtų logiška, turi būti tiksliai atsakyta į pateiktus klausimus, atsakymai turi būti pagrįsti priešastiniu atsakymų ir tyrimo objektų ryšių bei neprieštarauti eksperto vidiniam įsitikinimui⁷⁹.

Eksperto vidinis įsitikinimas išvados teisingumu ir patikimumu ir yra anksčiau minėtas psichologinis teismo ekspertizės išvadų formulavimo veiksnys. Eksperto vidinio įsitikinimo formavimuisi nemažą įtaką daro moralė, kaip jo racionalus pagrindas. Ekspertizės akto neteisingos išvados priešastis ne visada yra eksperto padarytos klaidos pasekmė.

⁷⁶ TALALIENĖ, Dalia. Teismo ekspertizės išvadų formulavimo praktika ir problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18 (10), p. 35.

⁷⁷ *Ibid.*, p.35.

⁷⁸ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų formulavimas. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 77.

⁷⁹ *Ibid.*, 78–79.

Eksperto vidinio įsitikinimo formavimuisi įtaką daro įvairūs neigiami veiksniai, pavyzdžiui, baudžiamojo proceso subjektų, ypač – ekspertų, komisijinių arba kompleksinių ekspertizių grupių narių poveikis ir įtikinimai. Eksperto vidinio įsitikinimo moralinė reikšmė yra tokia, kad ekspertas, pateikdamas savo išvadas ekspertizės akte, ne tik prisiima atsakomybę už atliktus tyrimus ir jų pagrindu gautus rezultatus, bet ir už tai, kokie gali būti jo išvadų teisiniai padariniai⁸⁰.

Leksinis – gramatinis veiksnys yra ypač svarbus ekspertizės aktą vertinantiems proceso dalyviams. Kad išvados būtų suprantamos atitinkamų specialiųjų žinių neturintiems asmenims, jos turi būti suformuluotos trumpai, aiškiai, suprantamai gramatiniu ir turinio požiūriu. Vartojami terminai turi būti aiškūs, tikslūs bei nedviprasmiški⁸¹. Svarbu pabrėžti, jog leksinis – gramatinis veiksnys svarbus ne tik išvadų, bet ir viso ekspertizės akto surašymui, nes teismas ar kiti proceso dalyviai ekspertizės aktą vertina kaip vientisą procesinį dokumentą, t. y., analizuojamos ir vertinamos ne tik išvados, bet ir kitos ekspertizės akto dalys, kurios taip pat turi būti išdėstytos aiškiai bei suprantamai.

Bendrajai prasme pagal tai, kaip ekspertas išreiškia savo išvadą, ekspertizės išvados gali būti skirstomos: pagal apibrėžtumo laipsnį - į kategoriškas (kategoriškos išvados pateikiamos, kai ekspertas visiškai įsitikinęs išvados pagrįstumu ir teisingumu) ir tikimybinės (tikimybinė išreiškia tam tikrą abejonę, bet jokių būdų ne spėliojimą), pagal santykį su tiriamu ar nustatomu faktu - į teigiančias ir neigiančias (teigiančios patvirtina tam tikro fakto buvimą, neigiančios jį paneigia), pagal priežasties ir pasekmės santykio pobūdį - į sąlygines (išvada susieta su tam tikromis sąlygomis) ir besąlygines (išvada nepriklauso nuo jokių sąlygų), pagal vienos iš kelių viena kitą atmetančių galimybių pasirinkimą - alternatyvias (daugiavariantes) ir vienareikšmes (kitaip negu alternatyvinė, aiškiai nusako aplinkybių egzistavimą ar jų nebuvimą)⁸².

Pagal turinį, pagal tai, kas yra nustatyta ekspertizės išvados gali būti skirstomos į tokias rūšis: a) išvada apie objekto savybes ir būklę (charakterizuoja patį objektą, neaptariant jo ryšių su aplinka); b) išvada apie reiškinių ar įvykių aplinkybes ir mechanizmą (kalbama apie reiškinių ar įvykių, o ne apie konkretų objektą); c) išvada apie fakto egzistavimą. Tokioje išvadoje konstatuojami tam tikri faktai, pavyzdžiui, „ginklas pritaikytas šaudyti nestandartiniais šoviniiais“; d) išvada apie standartinę objekto išraišką; e) išvada apie fakto ir

⁸⁰ АВЕРЬЯНОВА, Т. Внутреннее убеждение эксперта как рациональная основа его нравственности . *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p.10.

⁸¹ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų formulavimas. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 81.

⁸² POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 57.

objekto santykį: aptariami du ir daugiau objektų ir nustatomas jų tarpusavio santykis; f) išvada apie veiksmo atitikimą specialioms normoms; g) klasifikacinė išvada - tyrimo objektai priskiriami tam tikra klasei.

D. Talalienė, analizuodama tikimybių išvadų praktiką, nurodo, jog Vakarų Europoje diskutuojama, kaip turi būti išreikšta tikimybė, kad tikimybinė išvada būtų suprantama proceso dalyviams, tuo tarpu Lietuvoje vyrauja apskritai neigiamas požiūris į tikimybinės išvadas. Tokio požiūrio susiformavimas siejamas su tuo, jog didelė dalis teisėsaugos institucijų darbuotojų tikimybinės išvadas traktuoja kaip spėliojimus⁸³.

Tikimybinės išvados turi labai tikslų mokslinį pagrindą. Svarbu atskirti „patikimumo“ ir „tikimybės“ kategorijas. Tikrumo, tiesos porinė kategorija yra „klaida“, „suklydimas“. Sprendimas gali būti tik teisingas arba tik klaidingas. Patikimumo porinė kategorija yra „tikimybė“. Tikimybė gali būti įvairių laipsnių – abejotina, daugiau ar mažiau patikima. Tam kad tikimybinė išvada būtų vertinama objektyviai, siūloma naudoti tikimybių išvadų skalę. Skirtingų šalių skirtingų institucijų, o ir tos pačios institucijos, tačiau skirtingų ekspertizės rūšių ekspertai naudoja skirtingas skales tikimybinėms išvadoms – 2, 4 ar 6 pakopų. Kad proceso dalyviams būtų lengviau įvertinti tikimybinę išvadą, akto tiriamojoje dalyje, apibendrinant tyrimo rezultatus, būtų tikslinga pateikti visų atliekant šią ekspertizės rūšį naudojamų tikėtinų išvadų skalę ir tada suformuluoti atitinkamo laipsnio tikėtiną išvadą tuo konkrečiu atveju⁸⁴. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio 16 d. nuosprendyje, priimtame baudžiamojame byloje Nr. 1A-97/2006, tikimybinės eksperto išvados vertinamos pagal tikimybių išvadų skalę: „Iš viso rašysenos pavyzdžių palyginimui naudojamos šešios išvados nuo labiausiai tikėtinios iki mažiausiai, išvada „tikėtina, kad...“ yra šioje gradacijoje ketvirta nuo labiausiai tikėtinios ir trečia nuo mažiausiai tikėtinios. Kolegijos nuomone, tokia išvada nei patvirtina, nei paneigia, jog kredito avizoje Nr. (*duomenys neskelbiami*) parašas yra būtent nuteistojo A. A. , ši išvada yra prielaidinio pobūdžio.”

Gan dažnai su tikimybinėmis ekspertizės išvadomis painiojamos galimybės išvados. Teikiant didesnio ar mažesnio tikimybės laipsnio išvadas reikia vengti sąvokos „galimybė“, nes ji aptaria fizinę asmens galimybę atlikti vienokį ar kitokį veiksma. Ji turi būti vartojama

⁸³ TALALIENĖ, Dalia. Teismo ekspertizės išvadų formulavimo praktika ir problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18 (10), p. 36.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 36–37.

formuluojant galimybes išvadas, o ne norint parodyti eksperto įsitikinimo laipsnį⁸⁵. Ekspertiniais tyrimais nustatoma ne abstrakti galimybė, o fizinė galimybė tik konkrečiomis griežtai apibrėžtomis sąlygomis. Tikimybė – tai žinojimo, pažinimo laipsnis, jo pagrįstumo matas, o galimybė – objektyvus objektų būvis. Atliekant identifikacinius tyrimus, galimybių išvadų apskritai negalima formuluoti, nes galimybė visada susijusi su konkrečiomis sąlygomis. Pavyzdžiui, rašysenos ekspertizės išvada „...galėjo būti parašytas A“ priimtina tik tuo atveju, jeigu turima omenyje fizinė galimybė konkrečiomis sąlygomis (gulint, važiuojant ir pan.)⁸⁶.

⁸⁵ JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų formulavimas. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 82.

⁸⁶ TALALIENĖ, Dalia. Teismo ekspertizės išvadų formulavimo praktika ir problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18 (10), p. 38.

EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMAS

ĮRODYMŲ SAMPRATA

Baudžiamojo proceso metu kuo tiksliau turi būti atkurtos spėjamai buvusio praeities reiškinių esminės detalės – išsiaiškintos nagrinėjamos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, kilę padariniai ir kt. Išnagrinėjusio bylą teismo sprendimas turi būti pagrįstas tam tikrais duomenimis, kurie ir vadinami įrodymais. Įrodymai leidžia daryti išvadas, kad tam tikra nusikalstama veika buvo padaryta, ir kad ją padarė konkretus asmuo ar asmenys⁸⁷.

1961 metų BPK įrodymai baudžiamojoje byloje buvo apibrėžiami kaip bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi kvotos organas, tardytojas ir teismas įstatymo nustatyta tvarka konstatuoja pavojingos visuomenei veikos buvimą arba nebuvimą, šią veiką padariusio asmens kaltumą ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti. Taip pat šiame BPK buvo pateiktas baigtinis įrodymų rūšių sąrašas.

Dabar galiojančiame BPK įrodymų samprata pateikiama 20 straipsnio 1-oje, 2-oje, 3-oje, bei 4-toje dalyse. Pirmojoje aptariamojo straipsnio dalyje pateikta pati bendriausia įrodymų sąvoka – tai yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Įrodinėjimo subjektai baudžiamojoje byloje operuoja įrodymais ne kaip materialaus pasaulio įvykiais ar reiškiniais, o žiniomis apie juos, jų vaizdais, kurie atsispindi žmonių sąmonėje arba materialiuose objektuose. Todėl įrodymų apibrėžime panaudotą sąvoką “duomenys” reikia suprasti kaip žinias (informaciją) apie įrodinėtinas aplinkybes, pagrįstas tam tikrais faktais, tikrovės reiškiniais, materialiais daiktais ar dokumentais. Lietuvos BPK įtvirtinta naujoji įrodymų koncepcija įtvirtino ir laisvo įrodymų vertinimo principą, kurio esmė yra ta, kad teismas nėra ribojamas jokiais formaliais įrodymais, ir jis, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, sprendžia - remtis ar nesiremti vienokiais ar kitokiais duomenimis⁸⁸. Šis principas įtvirtintas aptariamojo straipsnio antrojoje (“Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla”) bei penktojoje (“Teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu”) dalyse. Pabrėžus laisvo įrodymų vertinimo principą Lietuvos

⁸⁷ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis*. Vilnius: TIC, 2005, p.168

⁸⁸ KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse. *Justitia*, 1998, nr. 5, p. 8.

BPK iš dalies buvo įtvirtintas ir vienas iš pagrindinių Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso principų – įrodinėjimo laisvės principas⁸⁹. Dabar galiojančiame BPK esanti įrodymų samprata, lyginant ją su daug metų egzistavusia, įveda dvi pagrindines naujoves:

1) galiojantis BPK neįtvirtina baigtinio tikslo sąrašo šaltinių, iš kurių gauti duomenys galėtų būti laikomi įrodymais. Šią naują galimą būtų pagrįsti šiais E. Palskio žodžiais: „Nuolatinis įrodymų šaltinių sąrašo papildymas naudingas ir parankus darbuotojams praktikams, bet baudžiamojo proceso mokslo požiūriu vargu ar pateisinamas dalykas, nes tai gali būti niekad nesibaigiantis procesas. Įstatyme įrodymų sąvoka turėtų būti apibrėžta pačia bendriausia forma – kaip bet kuri informacija apie byloje įrodinėtinas aplinkybes, gauta įstatymo nustatyta tvarka. Pateiktinas tik pavyzdinis, „atviras“ įrodymų rūšių sąrašas. Tai neužkirstų kelio panaudoti kaip įrodymus tokią informaciją, kurios įstatymų leidėjas negalėjo iš anksto numatyti“⁹⁰.

2) Nusikalstamos veikos tyrimui reikšmingi duomenys įrodymais tampa tik vykstant bylos nagrinėjimui teisme. Ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro surinkta ar proceso dalyvių pateikta informacija gali būti laikoma tik duomenimis, turinčiais reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti⁹¹. Literatūroje tam apibūdinti naudojamas terminas „įrodomoji informacija“. Toliau darbe naudojama įrodymų sąvoka bus suprantama plačiąja prasme (apims ir įrodomąją informaciją).

Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai (BPK 20 straipsnio 3 dalis). Šiuo sakiniu įtvirtinamas įrodymų sąsajumo, kartais vadinamo liečiamumu, reikalavimas. Aplinkybės turinčios reikšmės bylai išspręsti teisingai, iš esmės sudaro įrodinėjimo dalyką, t. y. tai, ką reikia įrodinėti. Įrodinėjimo dalyką sudaro tokie pagrindiniai elementai:

- 1) veikos padarymo aplinkybės;
- 2) traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltę įrodančios ar paneigiančios aplinkybės;
- 3) baudžiamąją atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės;
- 4) aplinkybės, reikšmingos skiriant bausmę ar baudžiamojo, auklėjamojo poveikio priemonę, taip pat priverčiamąją medicinos priemonę.

⁸⁹ BELEVIČIUS, Linas. Techninių priemonių panaudojimas baudžiamojo proceso veiksmams fiksuoti. *Jurisprudencija*, 2004, t. 59(51), p. 88.

⁹⁰ PALSKEYS, Eugenijus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990–1994 metais. *LPA mokslo darbai*, 1995, t. IV, p. 100.

⁹¹ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*: Vadovėlis. Vilnius: TIC, 2005, p.169.

5) aplinkybės, susijusios su nusikalstama veika padaryta žala.

Įrodymu gali būti ne tik duomenys, tiesiogiai patvirtinantys ar paneigiantys reikšmingą aplinkybę, bet ir duomenys, padedantys nustatyti tarpinius faktus, patikrinti kitus įrodymus, patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas⁹².

Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais (BPK 20 straipsnio 4 dalis).

Šis reikalavimas atspindi įrodymų leistinumą principą, kuris reiškia, jog įrodymais gali būti pripažinti tik tokie duomenys, kurie yra gauti įstatymų numatyta tvarka ir teisėtais būdais. Įrodomoji informacija yra gaunama daugiausiai atliekant BPK numatytus proceso veiksmus, tačiau ji gali būti gaunama ir pagal kitus įstatymus. Teisėti gavimo būdai reiškia, jog turi būti gerbiamos žmogaus teisės, proceso principai, taip pat svarbu, kad proceso veiksmai būtų atlikti laikantis visų reikalavimų, o rezultatai tinkamai užfiksuoti ir įforminti. Vertinant duomenų leistinumą, didelę reikšmę turi galimybės patikrinti duomenis BPK numatytais proceso veiksmais įvertinimas. D. Sabonis pažymi, kad pagal BPK nereikia tokiu būdu vertinamų duomenų tikrinti, o tik įvertinti pačią tokio patikrinimo galimybę, kuri turi būti reali ir konkrečiai nusakoma, o ne spėjama⁹³.

Įrodymai klasifikuojami remiantis keliais skirtingais kriterijais:

Pagal informacijos atspindėjimo būdą įrodymai skirstomi į asmeninius ir daiktus. Asmeniniais laikomi tokie įrodymai, kai informacija būna išlikusi žmonių sąmonėje ir perduodama žodžiu arba raštu⁹⁴. Ekspertizės aktas, taip pat ir specialisto išvada priskirtini šiai įrodymų rūšiai.

Pagal santykį su įrodinėtinomis bylos aplinkybėmis įrodymai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiais laikomi įrodymai, kuriais tiesiogiai, be tarpinių grandžių įrodinėjama į įrodinėjimo dalyką įeinanti aplinkybė. Netiesioginiai – tokie įrodymai, kuriais įrodinėjamas tarpinio fakto buvimas, o paskui ir dalyko elementu esanti aplinkybė. Svarbu nustatyti, kad tarpinis faktas tikrai yra susijęs su įrodinėtinomis aplinkybėmis⁹⁵. Ekspertizės aktas gali būti tiek tiesioginis, tiek ir netiesioginis įrodymas byloje. Jeigu ekspertizė paskirta pavyzdžiui, mirties priežastčiai nustatyti, tai ekspertizės akte bus nustatytos į įrodinėjimo

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003. p. 46.

⁹³ SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52), p. 49.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003. p. 48.

⁹⁵ GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis*. Vilnius: TIC, 2005, p.187.

dalyką įeinančios aplinkybės. G. Juodkaitė-Granskienė pažymi, jog “negalima neigti reikšmingumo bylai ekspertizės aktų, kurie nustato kitus bylos tyrimo metu įrodinėtinius faktus, tokius kaip, pavyzdžiui, įsilaužimo įrankių identifikacija pagal įsilaužimo pėdsakus<...>. Tokiais atvejais ekspertizės aktas turi tarpinę reikšmę, yra tarpinė grandis tarp įrodinėjimo dalyko ir tiriamųjų objektų⁹⁶.

Laisvo įrodymų vertinimo principas lemia, kad tiesioginiai įrodymai neturi pranašumo prieš netiesioginius. Ir vieni, ir kiti reikalingi įrodinėjimo procese. Nustatant tiesioginių įrodymų tikrumą, dažnai reikia remtis netiesioginiais įrodymais. Ir nors toks įrodinėjimas sudėtingesnis, bet leidžia nustatyti tokias bylos aplinkybes, kurioms trūksta tiesioginių įrodymų⁹⁷. Kaip pavyzdį galima pateikti ištrauką iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus nuosprendžio, priimto baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2007: “Taip pat, remiantis audityvine bei vizualine analize, ekspertas davė tikėtiną išvadą, kad tyrimui pateiktuose 2004-10-13 18.48 val. ir 2004-10-13 19.00 val. telefoninių pokalbių garso įrašai yra ištisiniai, nėra sumontuoti, juose nėra trynimo požymių. Tačiau pažymėtina, jog ekspertas tikėtiną išvadą davė ne dėl to, kad būtų kokių nors neatitikimų įrašuose, o todėl, kad įrašai yra skaitmeniniai ir tiesioginių garsų įrašiančio įrenginio komutacijos impulsų įrašuose nėra. Visgi atliekant tyrimą buvo nuskaityti tiriamieji garso įrašai, peržiūrėtos jų signalogramos, tuo pat metu išklausant juose užfiksuotus garso signalus ir stebint atitinkamų fragmentų sonogramas. Taip pat buvo nustatinėjama tiriamuosiuose garso įrašuose užfiksuotų pokalbių eiga, dialoginių pokalbių konteksto vientisumas, užfiksuotų frazių motyvacija bei loginis užbaigtumas, buvo ieškoma kalbinių anomalijų (atskirų žodžių ar frazių semantinio neatitikimo bendrame pokalbio kontekste, atskirų žodžių ar frazių intonacijos ar kalbos signalo lygio neatitikimo, fiziologiškai būtinų pauzių tarp atskirų kalbos garsų nebuvimo, atskirų kalbos garsų pradžios ar pabaigos nebuvimo ir t. t.), vertinamas bendras garsinės aplinkos, užfiksuotų triukšmų pasikeitimų pobūdis. Tačiau jokių požymių, iš kurių galima būtų manyti apie tyrimui pateiktų garso įrašų sumontavimo ar trynimo galimybę nenustatyta, todėl teisėjų kolegijos įsitikinimu, darytina išvada, kad tyrimui pateiktuose 2004-10-13 18.48 val. ir 2004-10-13 19.00 val. telefoninių pokalbių garso įrašai yra ištisiniai, nėra sumontuoti, juose nėra trynimo požymių.”. Taigi šiuo atveju teismas, remdamasis netiesioginiu įrodymu – teismo ekspertizės aktu, įrodė tiesioginio

⁹⁶ JUODKAITĖ–GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 86.

⁹⁷ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras* (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 49.

įrodymo, t.y. telefoninių pokalbių garso įrašų, tikrumą. Netiesioginių įrodymų svarbą parodo ir tokia ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus priimto nuosprendžio baudžiamojoje byloje Nr. 1A-71/2007: “tiesa, dalis paminėtų įrodymų tiesiogiai A. G. ir G. M. kaltės nepatvirtina, tačiau neabejotinai įrodo, kad Š. Š., aiškindamas nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes, sako tiesą” .

Pagal informacijos šaltinio pirmumą, įrodymai skirstomi į pirminius ir išvestinius. Pirminiais įrodymais laikomi duomenys, gauti iš tiriamą aplinkybę tiesiogiai savo jutimo organais suvokusio asmens (pavyzdžiui, mačiusio įvykį liudytojo parodymai). Pirminiu įrodymu taip pat gali būti tiesioginis įvykio atspindys materialiuose objektuose. Tai pavyzdžiui, dokumento originalas, įvykio garso ar vaizdo įrašas. Išvestiniais laikomi įrodymai, gauti iš kito šaltinio. Prie tokių priskiriami parodymai apie dalykus, girdėtus iš kitų asmenų, dokumentų nuorašai, įvairios atliejos ir pan. Dažnai ekspertizės tyrimo objektas turi pirminio įrodymo reikšmę, pvz., rašysenos ekspertizės atveju tiriant kokį nors dokumento originalą. Ekspertinio tyrimo metu tiriant pirminius įrodymus, gaunamos išvados, kurios turėtų būti priskiriamos išvestinių įrodymų grupei. Kaip jau minėta, aptariant kitas įrodymų kvalifikacijas, jokie įrodymai neturi iš anksto nustatytos galios, ir nei vienai įrodymų grupei įstatymas nesuteikia pirmenybės, todėl tiek pirminius, tiek išvestinius įrodymus teisėjai turi įvertinti pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu.

EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMO SAMPRATA

Įrodymų vertinimas gali būti apibūdinamas kaip logikos dėsniais grindžiama mąstomoji veikla, kurios tikslas - nustatyti įrodymų reikšmę teisingam bylos išsprendimui. BPK įrodymų vertinimas reglamentuojamas 20 straipsnyje. Šio straipsnio 5 dalyje nustatyta: “Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu.”. Civiliniame procese įrodymų vertinimo samprata yra analogiška, tik panaudoti šiek tiek kitokie žodžiai. Vietoje “išsamiau ir nešališku”, naudojama “visapusišku ir objektyviu”⁹⁸.

Įrodymų (plačiaja prasme) vertinimas yra būtina įrodinėjimo proceso dalis, neatskiriama susijusi su kitais jo elementais (įrodymų rinkimu, įtvirtinimu ir patikrinimu).

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr.36–1340.

Įrodomąją informaciją vertina įvairūs proceso subjektai, tačiau svarbiausią įvertinimą atlieka teismas, kurio sprendime ir matomas vertinimo galutinis rezultatas. t.y. įrodymais pagrįstas apkaltinamasis ar išsteisinamasis nuosprendis. Dėl minėtos priežasties toliau darbe aptariamas tik teismo atliekamas įrodymų vertinimas.

Vertinimas yra glaudžiai susijęs su patikrinimu. Įrodymų patikrinimas, kaip parengiamoji jų vertinimo stadija, dar yra vadinamas objektyviuoju vertinimu, t.y. pirminių duomenų patikrinimo ir teisingumo, įrodymų leistinumo ir liečiamumo, įrodomosios informacijos reikšmės nustatymu⁹⁹. Ekspertizės akto tyrimas ir vertinimas teisme yra vienas svarbiausių teisminės veiklos etapų, kurio metu patikrinama ir įvertinama eksperto atlikto tyrimo ir suformuluotų išvadų įrodomoji reikšmė¹⁰⁰. Ekspertizės akto savarankiška įrodomoji reikšmė pasireiškia tuomet, kai tyrimą atlieka ekspertas (specialių žinių turintis asmuo), tyrimas atliekamas pasitelkus kryptingų metodų ir techninių priemonių visumą objektyviam tikslui pasiekti, t. y. vadovaujamosi ekspertine metodika, bei gaunamos išvados, nustatomi faktai, kurių neatlikus ekspertinio tyrimo tiesiogiai nustatyti nebuvo galima. Toks tyrimas įgauna mokslinį pagrindą, jis verifikuojamas¹⁰¹.

Tinkamas ekspertizės akto įvertinimas ir jame nustatytų išvadų įrodomosios reikšmės nustatymas yra labai svarbus priimant tam tikrą sprendimą. Ekspertizės nustatyti faktai dažnai yra labai svarbūs nusikalstamos veikos kvalifikacijai. Nusikalstamosiose žmogaus sveikatai, gyvybei veikose veikos kvalifikaciją dažnai lemia eksperto ar specialisto nustatytas kūno sužalojimo pobūdis, mechanizmas ir kt. Nusikalstamosiose veikose, susijusiose su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, eksperto išvados nustato šių medžiagų rūšį, kiekį, kas taip pat yra labai svarbu tinkamam nusikalstamos veikos kvalifikavimui. Be minėtų sričių, ekspertizė gali lemti ir daugelio kitų nusikalstamų veikų kvalifikaciją, kai reikia nustatyti tam tikrą aplinkybių egzistavimo faktą (pavyzdžiui dokumentų klastojimo), nusikalstamos veikos objektų vertę ir kt. Ekspertizės aktas gali nustatyti ir aplinkybes, kurias įvertinus kartu su kitais byloje esančiais įrodymais, sprendžiami kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės bei bausmės individualizavimo klausimai.

Vertinamoji teismo veikla bei jos rezultatai atsispindi teismo sprendime. Ekspertizės aktas turi būti vertinamas pagal tas pačias taisykles, kaip ir visi kiti įrodymai, tačiau eksperto

⁹⁹ JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 81 – 82.

¹⁰⁰ JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; KRIŠČIŪNAS, R. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 24.

¹⁰¹ SPIEČIŪTĖ, A.; BARKAUSKAS, M. Teismo ekonominė ekspertizė Lietuvoje 2004 metais. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 73.

išvados vertinimas turinio atžvilgiu dažnai yra sudėtingesnis nei kitų įrodymų, nes ekspertas naudojami įvairių mokslo sričių specialiosiomis žiniomis, kurių teismas ar bylos nagrinėjimo teisme dalyviai paprastai neturi¹⁰². Literatūroje išskiriamos tokios sąlygos, kurių būtina laikytis vertinant ekspertizės aktą:

1) vertinant ekspertizės aktą, reikia griežtai laikytis įstatymo reikalavimų ir jais vadovautis. Turi būti patikrintas ekspertizės, bei ekspertizės akto atitikimas įstatymams. Turi būti vertinama, ar ekspertizė skirta teisėtu pagrindu ir laikantis nustatytos tvarkos, ar ekspertizės aktas surašytas laikantis įstatymo reikalavimų ir kt. Apie tai plačiau bus kalbama aptariant ekspertizės akto vertinimą leistinumą atžvilgiu.

2) ekspertizės aktą reikia vertinti vadovaujantis vidiniu įsitikinimu. Vidinis įsitikinimas yra subjektyvi kategorija, turinti objektyvų pagrindą. Objektyvus pagrindas šiuo atveju yra ekspertizės akto patikrinimas. Pagal vidinį įsitikinimą vertinamas duomenų leistinumumas, liečiamumas, tikrumas bei pakankamumas. Priimant teismo sprendimą, pagal vidinį įsitikinimą vertinamas įrodymų pakankamumas bei reikšmingumas¹⁰³. Vidinis įsitikinimas negali būti tapatinamas su vidine nuojauta, intuicija ar laisve vertinti įrodymus pagal savo asmenišką norą. Jis susiformuoja, pačiam teismui kruopščiai išnagrinėjus ir atskirai patikrinus iš kiekvieno šaltinio gaunamą informaciją bei palyginus ją su informacija, gaunama iš kitų šaltinių¹⁰⁴.

3) ekspertizės aktas, kaip ir kiti įrodymai, neturi iš anksto nustatytos galios. Nei vienas įrodymas, taip pat ir ekspertizės aktas, negali būti iš karto laikomas patikimu ar nepatikimu. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi kruopščiai patikrinti ir nustatyti kiekvieno įrodymo patikimumą, remdamasis konkrečiomis nagrinėjamos bylos aplinkybėmis. 1961 metų BPK galiojo nuostata, kad ekspertizės aktą vertinantys subjektai (kvotėjas, tardytojas, teisėjas ar teismas), nesutikimą su eksperto išvada turi motyvuoti nutarime, nutartyje, kaltinamojoje išvadoje ar nuosprendyje¹⁰⁵. Toks reikalavimas buvo numatytas tik vertinant ekspertizės išvadas, taip suteikiant joms lyg ir išskirtinę įrodomąją reikšmę. Dabar galiojantis BPK jokių išskirtinių ekspertizės akto vertinimo ypatybių nenumato, tačiau civiliniame procese išlikusi jau minėta nuostata, kad eksperto išvada

¹⁰² GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis*. Vilnius: TIC, 2005, p. 205.

¹⁰³ SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52), p. 42–56.

¹⁰⁴ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras* (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003, p. 47.

¹⁰⁵ POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 60.

teismui neprivaloma ir įvertinama pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, tačiau teismo nesutikimas su eksperto išvada turi būti motyvuojamas bylos sprendime arba nutartyje. Iš BPK 305 straipsnio, reglamentuojančio aprašomosios nuosprendžio dalies surašymą seka, jog bet kokių įrodymų atmetimas turi būti motyvuotas nuosprendyje.

4) vertinant ekspertizės aktą, reikia vadovautis tam tikros ekspertizės galimybėmis. Šis reikalavimas reiškia, jog reikia šiek išmanyti tam tikros rūšies ekspertizės galimybes ir tinkamai įvertinti pateiktas išvadas. Turi būti atsižvelgiama į tai, ar buvo užduoti eksperto ar ekspertizės kompetenciją atitinkantys klausimai, ar ekspertinis tyrimas atliktas pagal mokliškai pagrįstas metodikas ir kt. G. Juodkaitė-Granskienė pažymi, jog “dažnai tapatinamos eksperto kompetencijos ir ekspertizės kompetencijos sąvokos. Kompetencijos sąvoka šia prasme yra dualistinė ir turi savo specifiką. Vertinant kompetenciją būtina atsižvelgti ir įvertinti abi kompetencijos rūšis, nes jei ekspertizės dalykas peržengs nors vienos jų ribas, ekspertizės aktas praras savo įrodomąją reikšmę”¹⁰⁶. Apie atliktų tyrimų mokslinio pagrįstumo vertinimą plačiau rašoma aptariant vieną iš bendrųjų vertinimo kriterijų – ekspertizės akto tikrumą.

5) ekspertizės aktą reikia vertinti kartu su visais kitais surinktais byloje įrodymais. Teismo sprendimuose kuri nors viena įrodymų rūšis nėra sureikšminama, ir teismas savo sprendimą tam tikru klausimu grindžia įrodymų visuma. Dažnai įrodymai, juos vertinant atskirai, tiesioginės įrodomosios reikšmės neturi, tačiau jie patvirtina ar paneigia kitus įrodymus, kuriais remiamasi priimant teismo sprendimą.

Kaip pavyzdį galima pateikti ištrauką iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio 16 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 1A-318/2006, kurioje specialaus tyrimo rezultatas buvo įvertintas kartu su kitais įrodymais: “Savo nekaltumą apeliantas grindžia ir <...>, DNR bei daktiloskopinio tyrimo išvadomis. Iš tiesų paminėti įrodymai nuteistojo kaltės nepatvirtina, tačiau ir nepaneigia nei vienos apygardos teismo išvados ir nei vieno savarankiško įrodymų šaltinio, kuriais pirmosios instancijos teismas pagrindė apkaltinamąjį nuosprendį.” Taip pat kaip pavyzdį pateiksiu ištrauką iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus priimto nuosprendžio byloje Nr. 1A-246/2006. Apeliantė iškėlė nekategoriškų teismo ekspertizės išvadų vertinimo klausimą: “Byloje atliktų ekspertizių išvados nėra kategoriškos. Jose nenurodyta, kad E. B. automobiliu buvo gabenami paveikslai (*duomenys neskelbtini*) ir (*duomenys neskelbtini*). Todėl jos kaltė organizuojant

¹⁰⁶ JUODKAITĖ – GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 84

paveikslų (*duomenys neskelbtini*) ir (*duomenys neskelbtini*) kontrabandą į Vokietiją pagal BK 24 str. 4 d., 199 str. 1 d. nėra įrodyta.” Teismas ekspertizės akto išvadas vertino kartu su kitais byloje esančiais įrodymais: ”Iš tiesų O. D. skunde nurodytos ekspertizių aktų išvados nėra kategoriškos. Tačiau vertinant jas įrodymų visumos kontekste galima teigti, kad šios išvados taip pat patvirtina O. D. kaltę dėl kontrabandos organizavimo.”

G. Paramonova nurodo tokias Rusijoje dažniausiai pasitaikančios ekspertizės išvadų vertinimo klaidas: 1. Tyrėjas lygina eksperto išvadas su kita bylos medžiaga, nelygindamas jų su kitomis išvados dalimis (pvz., klausimai nelyginami su gautomis išvadomis, nors kartais išvadoje nebūna atsakymų į visus klausimus); 2. Tikėtinos ekspertų išvados minimos kaip įrodymai, patvirtinantys vieną ar kitą faktą (nors jų, kaip kategoriškų, naudojimas gali iškreipti faktiškai buvusias aplinkybes); 3. Eksperto išvados nepakankamai panaudojamos įrodinėjime, nepakankamai atsispindi kaltinamojoje išvadoje. Dažnai tyrėjai apsiriboja eksperto išvados paminėjimu, tačiau nenurodo, kokį konkretų faktą jos įrodo. 4. Tyrėjas paskiria papildomas ekspertizes, nors kai kuriuos klausimus, nereikalaujančius papildomų tyrimų, galima būtų išsiaiškinti apklausiant ekspertą, kuris tas išvadas paaiškintų. Šių ir kitų klaidų priežastys yra tos, kad ekspertizę vertinantis subjektas (neturintis specialių žinių, kurios reikalingos, kad eksperto išvados būtų adekvačiai įvertintos iš esmės) nesupranta ekspertinės išvados turinio, taigi ir to, kaip formaliai jas vertinti¹⁰⁷. Išanalizavus Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, galima daryti išvadą, kad minėti Rusijoje pasitaikantys ekspertizės išvadų vertinimo trūkumai Lietuvoje pasitaiko retai. Ekspertizės išvados baudžiamajame procese naudojamos plačiai ir jomis remiamasi įrodinėjant daugelį svarbių bylai aplinkybių. Nujos ekspertizės skiriamos tik būtiniais atvejais, kai ekspertizės išvadų neaiškumą negalima pašalinti apklausiant ekspertą. Nekategoriškų eksperto išvadų vertinimas atliekamas nepažeidžiant įrodymų vertinimo principų. Teismai tokias išvadas vertina visumoje su kitais įrodymais ir priimdami atitinkamą sprendimą remiasi įrodymų visuma, o ne vien tik nekategoriška eksperto išvada.

¹⁰⁷ БЕЛКИН, А. Р. *Теория доказывания в уголовном судопроизводстве*. Москва, 2005, p. 362–363.

EKSPERTIZĖS AKTO VERTINIMAS REMIANTIS BENDRAISIAIS ĮRODYMŲ VERTINIMO PAGRINDAIS

Vertinant ekspertizės aktą, taip pat kaip ir kitus įrodymus, vadovaujamasi bendraisiais įrodymų vertinimo kriterijais, ir turi būti nustatytas bei įvertintas:

- 1) ekspertizės akto leistinumumas;
- 2) ekspertizės akto liečiamumas;
- 3) ekspertizės akto tikrumas;
- 4) ekspertizės akto reikšmingumas bylai¹⁰⁸.

Ekspertizės akto leistinumumas

Įrodymų leistinumumas susijęs ne su įrodymų turiniu, o su jų procesine forma. Leistinumumo atžvilgiu svarbu ne kokią informaciją įrodymai teikia, o tai, kaip ir kur ta informacija yra užfiksuota¹⁰⁹. Remiantis minėtu teiginiu ekspertizės akto leistinumą galima apibūdinti kaip ekspertizės akto (kaip įrodymo) tinkamumą pagal formą bei jo atitikimą procesinio įstatymo reikalavimams. Vertinant ekspertizės akto leistinumą reikia nustatyti ir įvertinti, ar buvo laikomasi proceso reikalavimų skiriant ir darant ekspertizę: 1) ar ekspertizė buvo paskirta laikantis nustatytos tvarkos ir ar ją atliko kompetentingas ekspertas, turintis reikiamos srities specialiųjų žinių; 2) ar atliekant ekspertizę nebuvo nepagrįstai suvaržytos žmogaus teisės ar pažeisti proceso principai; 3) ar ekspertizės tyrimo eiga bei rezultatai buvo tinkamai užfiksuoti ekspertizės akte; 4) ar ekspertas nebuvo suinteresuotas bylos baigtimi ir kt.

1. Ekspertizė gali būti paskiriama ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi, kai šie proceso subjektai nusprendžia, kad nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti būtina atlikti specialų tyrimą, kuriam reikalingos mokslo, technikos, meno ar kitos specialios žinios.

Ekspertui pateikiami klausimai turi atitikti eksperto turimų specialiųjų žinių sritį. Negalima ekspertui užduoti klausimų, į kuriuos atsakyti nereikalingos specialios žinios. Skiriant ir atliekant ekspertizę, teisinės žinios nelaikomos specialiomis žiniomis. Teisininkai patys yra teisės žinovai, todėl jie savo pareigos spręsti bylos teisinius klausimus negali perkelti ekspertams. Pavyzdžiui, negalima ekspertams užduoti tokių klausimų: “Kas kaltas dėl šio nelaimingo atsitikimo?”, “Kuris iš vairuotojų pirmasis pažeidė ar nepažeidė kelių

¹⁰⁸ POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 60.

¹⁰⁹ ŽLIOBA, Arūnas. Įrodymų leistinumumo samprata civiliniame procese. *Justitia*, 2003, nr. 3–4 (45–46), p. 59.

eismo taisyklių reikalavimus”? , “Kokie darbų saugos norminių aktų reikalavimai buvo pažeisti, ir kuo pasireiškė šie pažeidimai?”. Eksperto išvada, išeinanti už specialių jo žinių ribų, neatitinka įrodymų leistinumų reikalavimų, ir ja negali būti remiamasi įrodinėjant bylos aplinkybes bei priimant procesinius sprendimus¹¹⁰.

Ekspertizės akto įžanginėje dalyje nurodomi duomenys apie ekspertą (vardas, pavardė, išsilavinimas, specialybė, mokslinis laipsnis, eksperto kvalifikacija, darbo teismo ekspertu stažas), iš kurių teismas gali spręsti apie eksperto turimą kvalifikaciją, ir jo kompetentingumą atlikti atitinkamos rūšies ekspertizės.

Eksperto kvalifikacijos reikalavimus numato BPK, taip pat ir kiti įstatymai bei poįstatyminiai aktai. Kvalifikaciją garantuoja darbe anksčiau aptartas “sąrašo” reikalavimas, bei išsamiai reglamentuota ekspertizės kvalifikacijos suteikimo tvarka. Tokį požiūrį patvirtina ir teismų praktika. Ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 20 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 1A-25/2007: “Apeliantas atkreipia dėmesį, kad ekspertės yra fizikės, o ne akustikos srities specialistės, kas galėjo įtakoti atsitiktines išvadas <...>. Nuteistųjų L. M. ir A. P. apeliaciniai skundai atmetami. <...> Ekspertizė buvo atlikta vadovaujantis Lietuvoje aprobuota metodika. Lietuvos teismo ekspertizių centras nuo 1995 m. priklauso Europos teismo ekspertizių institucijų (ENFSI) centrui. Fonoskopinių ekspertizių atlikimas buvo sertifikuotas europinio lygio metodika. Taip pat ekspertės parodė, jog yra išlaikiusios kvalifikacinius egzaminus fonoskopinių ekspertizių atlikimui. Todėl kolegijos manymu, L. M. ir A. P. skunduose apeliaciniame skunde nepagrįstai ginčijama šios ekspertizės pagrįstumas bei ją atlikusių ekspertų kompetencija.” Jeigu ekspertizę atlieka asmuo, neįtrauktas į ekspertų sąrašą, turi būti patikrinama jo asmens tapatybė, specialybė bei kompetentingumas. Vertinant tokio asmens atliktos ekspertizės atitikimą leistinumų reikalavimui, turi būti patikrinama, ar ji paskirta pagrįstai, ar skiriant ekspertizę buvo tinkamai patikrintos aukščiau minėtos aplinkybės.

2. Ekspertizė turi būti atliekama laikantis pagrindinių proceso principų, taipogi turi būti nepažeidžiamos įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos žmogaus teisės ir laisvės. Pastarasis reikalavimas susijęs etiniu ekspertizės vertinimo kriterijumi, kuris leidžia nusakyti eksperto naudotų tyrimo būdų ir priemonių moralinį priimtinumą. J. Juškevičiūtė bei R. Kriščiūnas siūlo atskirti bei nepainioti eksperto išvados vertinimo procesinių taisyklių leistinumų aspektu ir specialiųjų tyrimo būdų leistinumų vertinimo, kuris reiškia eksperto

¹¹⁰ RINKEVIČIUS, Jurgis. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*, 2000, nr. 37, p. 98 – 99.

pritaikytų metodikų leistinumą, atsižvelgiant į Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose garantuojamas žmogaus teises. Specialiųjų metodų leistinumą vertinimo problema įgyja savarankišką reikšmę vertinant ekspertizės rezultatus, kurių objektas yra žmogus, o bendrasis dalykas – jo organizmas ar psichika¹¹¹.

Vertinant ekspertizės aktą turėtų būti atsižvelgiama į tai, ar abiemis proceso šalims buvo sudarytos lygios galimybės pasinaudoti specialiosiomis žiniomis. Jeigu ekspertizė buvo paskirta ikiteisminio tyrimo metu, reikia nustatyti: ar skiriant ekspertizę apie tai buvo pranešta ekspertizės rezultatais suinteresuotiems dalyviams (įtariamajam, jo gynėjui ir kt); ar jiems buvo sudarytos sąlygos pateikti prašymus dėl klausimų ekspertui, dėl konkretaus eksperto skyrimo, taip pat pateikti papildomą medžiagą ekspertizei.

3. Tinkamas ekspertinio tyrimo rezultatų įforminimas yra ypač svarbus vertinant ekspertizės akto leistinumą. Eksperto išvados panaudojimo objektu baudžiamajame procese yra visas ekspertizės aktas kaip sistema teiginių, neatsižvelgiant į tai, kas konkrečiai teigiama išvadose, kaip ekspertinio tyrimo apibendrinime¹¹². Ekspertizės aktui numatyti detalūs turinio ir formos reikalavimai turi būti tinkamai įgyvendinti. Jeigu jų nesilaikoma, ekspertizės aktas neatitinka procesinių taisyklių leistinumą reikalavimo. Pažeidžiant įstatymų reikalavimus išdėstytos ekspertinio tyrimo išvados taip pat apsunkina ekspertizės akto patikimumo bei tikrumo vertinimą. BPK numatytų ekspertizės aktui taikomų reikalavimų laikymosi svarbą galima iliustruoti tokia citata iš Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 28 d. nutarties, priimtos baudžiamojame byloje Nr. 2K- 824/2006: „Tiek ekspertizės aktas, tiek specialisto išvada atitiko šiems procesiniams dokumentams BPK 88 ir 90 straipsniuose keliamus reikalavimus, todėl teismas neturėjo pagrindo jais netikėti ir pagrįstai rėmėsi.“ Matome, jog minėtų dokumentų patikimumas siejamas su tinkamu įstatyme numatytų įforminimo reikalavimų laikymusi.

4. Vertinant ekspertizės aktą turi būti patikrinama, ar ekspertas nėra suinteresuotas bylos baigtimi ir ar nėra pagrindo jį nušalinti. Pagal BPK ekspertas gali būti nušalinamas jeigu:

1) jis toje byloje yra nukentėjęs, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, bet kurio iš šių asmenų šeimos narys ar giminaitis, įtariamojo, kaltinamojo bei

¹¹¹ JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; KRIŠČIŪNAS R. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 26.

¹¹² JUODKAITĖ – GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 83.

nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis;

2) jis yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atstovas pagal įstatymą, nukentėjusiojo, privataus kaltintojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo atstovas;

3) jis pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi;

4) paaiškėja jo nekompetentingumas. Šis nušalinimo pagrindas reiškia, kad ekspertas gali būti nušalinamas ne tik dėl suinteresuotumo bylos baigtimi, bet ir dėl nesugebėjimo tinkamai atlikti savo pareigas.

5) proceso dalyviai motyvuotai nurodo kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstą abejonių eksperto nešališkumu. Šis nušalinimo pagrindas parodo, jog BPK įtvirtintas nebaigtinis nušalinimo pagrindų sąrašas. Pagrįstą abejonių eksperto nešališkumu gali kelti, pavyzdžiui, eksperto ir kaltinamojo priklausymas tam pačiam medžiotojų būreliui¹¹³.

Ekspertizės akto liečiamumas

Liečiamumas apibūdinamas kaip ekspertizės akto turinio ir įrodinėtinių bylos aplinkybių ryšys, leidžiant panaudoti šiuos įrodymus toms aplinkybėms nustatyti. Liečiamumas priklauso nuo objektų, kuriuos tyrė ekspertas, ryšio su byla. Jeigu nepasitvirtina kurio nors daiktinio įrodymo, dokumento ar kito tyrimo objekto liečiamumas su byla, tai praranda šią savybę ir ekspertizės aktas¹¹⁴. Pavyzdžiui, jeigu ekspertas tyrė kokį nors objektą ir vėliau paaiškėjo, kad jis visiškai nesujęs su tiriamu nusikalstama veiku, tai toks ekspertizės aktas, ar jo dalis (susijusi su tokiu objektu) bus pripažintas neturintiu ryšio su byla, todėl nebus vertinamas teismo sprendime, taip pat nebus naudojamas jam pagrįsti. Jeigu ekspertizės aktas tiesiogiai nesujęs su įrodinėjimo dalyką sudarančiomis aplinkybėmis, tai dar nereiškia, kad jis neatitinka lestinumo reikalavimo. Kaip jau buvo minėta aptariant įrodymų klasifikacijas, ekspertizės aktas gali būti svarbus pagrindžiant kitų, tiesiogiai su įrodinėjimo dalyku susijusių įrodymų tikrumą. Būsimų ekspertizės rezultatų liečiamumas bei įrodomoji reikšmė gali būti vertinama ir svarstant ekspertizės skyrimą. Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. vasario 19 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-61/2007 taip motyvavo ekspertizės nepaskyrimą: “Apeliacinės instancijos teismas apklausė skunde nurodytus liudytojus S. Z. ir A. V.. Tačiau dėl suprantamų priežasčių jie iš

¹¹³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003. p. 160.

¹¹⁴ POŠIŪNAS, Pijus. Teismo ekspertizės pagrindai. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 62.

esmės negalėjo nei patvirtinti, nei paneigti, kad nuosprendyje aptarti telefoniniai pokalbiai buvo tarp jų ir A. B.. Šie asmenys taip pat negalėjo suprantamai ir įtikinamai paaiškinti šių pokalbių turinio, nors jų loginė prasmė yra aiški ir nekelianti abejonių. Kolegija nemato reikalo skirti fonoskopinę ekspertizę tam, kad būtų nustatyta, ar aptariamuose pokalbiuose užfiksuoti S. Z. ir A. V. balsai, nes kaltinimo ribose tai neturi reikšmės sprendžiant A. B. kaltės klausimą“.

Galima išskirti tokius duomenų liečiamumo vertinimo momentus: duomenys turi patvirtinti ar paneigti bent vieną aplinkybę; nustatinėjama aplinkybė privalo turėti reikšmės bylai išspręsti teisingai; duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną tyrimo metu iškeltą versiją, teisėjo nuožiūra gali, bet neprivalo būti pripažįstami įrodymais. Vertinant duomenų, o taip pat ir ekspertizės akte pateiktų išvadų liečiamumą, būtina iširti, ar jos leidžia: nustatyti įrodinėtinas byloje aplinkybes; pažinti tarpinius faktus, siejančius įrodinėtinas byloje aplinkybes su kitais tyrimo metu paaiškėjusiais duomenimis; surasti kitus duomenis; patikrinti kitų duomenų tikrumą; patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas¹¹⁵.

Ekspertizės akto tikrumas

Duomenų, reikšmingų bylos teisingam išsprendimui tikrumo įvertinimo tikslas – nustatyti, kaip tiksliai faktiniai duomenys atspindi objektyvią tikrovę. Duomenų tikrumo įvertinimo taisyklės formuluotinos atsižvelgiant į duomenų gavimo šaltinį, todėl tikrumo įvertinimas susideda iš: duomenis pateikiančio asmens sugebėjimo duoti tikrus ir visapusiškus parodymus ar atitinkamai materialaus informacijos šaltinio (daikto, dokumento ar pan.) suradimo sąlygų įvertinimo; parodymų turinio analizės (išvadų pagrindimo, prieštaravimų buvimo, parodymų nuoseklumo ir išsamumo) įvertinimo; duomenų, gautų iš vieno procesinio šaltinio, lyginimo su duomenimis, gautais iš kitų procesinių šaltinių¹¹⁶.

Ekspertizės akto tikrumas iš esmės reiškia ekspertizės patikimumą, kuris susideda iš eksperto išvadų teisingumo ir eksperto išvadų pagrįstumo. Patikimos žinios – tai pagrįstos, įrodytos žinios, kurių teisingumas nekelia abejonių¹¹⁷. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai

¹¹⁵ SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52), p. 47.

¹¹⁶ SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52), p. 50.

¹¹⁷ JUODKAITĖ–GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 84.

patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes¹¹⁸.

Įvertinti ekspertizės akto patikimumą reiškia įvertinti eksperto išvadų ir tikrovės atitikimą ir šiuo požiūriu eksperto taikomų metodikų patikimumą¹¹⁹. Ekspertizės akto tikrumas vertinamas, analizuojant jo turinį ir struktūrą bei gretinant su kitais įrodymais, t.y., reikia įvertinti: eksperto taikytų mokslinių metodikų mokslinį pagrįstumą ir tinkamumą, patikrinti pateiktos ekspertiniam tyrimui medžiagos išsamumą, patikrinti ekspertui pateiktų pradinių duomenų teisingumą, patikrinti, ar ekspertui pateikta medžiaga buvo visapusiškai ištirta, patikrinti, ar teisingai nustatyti požymiai, kuriais remdamasis ekspertas davė išvadą, ekspertizės aktą įvertinti kartu su visais kitais surinktais byloje įrodymais¹²⁰.

Kaip jau minėta, kalbant apie ekspertizės akto leistinumą reikalavimą, ekspertizės akto struktūra turi atitikti įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintus turinio bei formos reikalavimus. Tyrimas turi būti aprašytas nuosekliai ir logiškai, akte neturi būti prieštaravimų ar neaiškumų. Eksperto išvados turi būti pagrįstos ir motyvuotos atlikto mokslinio tyrimo rezultatais. Ekspertas, tirdamas objektus, naudoja įvairius mokslinius metodus, kurių patikimumas ir mokslinis pagrįstumas turi būti įvertintas ir teismo. G. Juodkaitė-Granskienė išskiria tokius svarbiausius reikalavimus ekspertiniuose tyrimuose naudojamiems metodams:

- 1) tyrimo metodai, kiek tai įmanoma, turi negadinti ir nekeisti tiriamojo objekto;
- 2) turi būti mokliškai patvirtintas tokių metodų taikymo efektyvumas;
- 3) jų naudojimo rezultatai turi būti akivaizdūs ir aiškūs ne tik specialistams, bet ir visiems baudžiamosios bylos dalyviams;
- 4) taikomi metodai negali riboti žmogaus teisių ir laisvių, žeminti garbės ir orumo¹²¹.

Taip pat rekomenduojama naudoti veiksmingiausias metodus, atitinkančius šiuolaikinio mokslo ir technikos reikalavimus. Naudojamų metodikų tarptautinis pripažinimas praktikoje vertinamas kaip ekspertizės išvadų patikimumo garantas. Ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 20 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 1A-25/2007: „Ekspertizė buvo atlikta vadovaujantis Lietuvoje aprobuota metodika. Lietuvos teismo ekspertizių centras nuo 1995 m. priklauso Europos teismo ekspertizių institucijų

¹¹⁸ Lietuvos aukščiausiojo teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjį proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“.

¹¹⁹ JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; KRIŠČIŪNAS, R. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teise. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p.27.

¹²⁰ POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 62 – 63.

¹²¹ JUODKAITĖ–GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14), p. 84–85.

(ENFSI) centrui. Fonoskopinių ekspertizių atlikimas buvo sertifikuotas Europinio lygio metodika. <...> Todėl kolegijos manymu, L. M. ir A. P. skunduose apeliaciniame skunde nepagrįstai ginčijama šios ekspertizės pagrįstumas bei ją atlikusių ekspertų kompetencija.”

Ekspertinio tyrimo metodikų vertinimas yra sudėtingas ir problematiškas procesas. Kai kurie Rusijos autoriai teigia, jog ekspertizę paskyręs organas nėra pajėgus nei įvertinti eksperto išvadų mokslinį pagrįstumą, nei tyrimo metodų pasirinkimo ir panaudojimo teisingumo, nei tų metodų atitikimo šiuolaikiniams atitinkamos žinių srities pasiekimams, kadangi tokiam įvertinimui šis organas turi turėti tokias pat žinias, kaip ir ekspertas¹²².

Teismo galimybė vertinti eksperto išvados mokslinį pagrįstumą pasiekama įvairiomis priemonėmis: literatūros, kurioje yra duomenų apie specialiųjų žinių sritį, studijavimu; konsultuojantis su išmanančiu asmeniu; apklausiant ekspertą, sulyginant teismo ekspertizės rezultatus su kitais bylos duomenimis ir pan. Kai kurių autorių nuomone, eksperto išvados patikimumo patikrinimas nereiškia, kad teismas privalo tikrinti pačių metodikų pagrįstumą ir kokybę remiantis jų išnagrinėjimu ir šiuolaikiniu specialiųjų žinių išsivystymo toje srityje atitikimu. Teismas turi teisę ir privalo patikrinti, ar yra išvadoje nurodytas tyrimo metodikų pasirinkimo pagrindas. Jeigu pagrindo, arba mokslinio aprašymo apie jų taikymą nėra, teismas gali pripažinti ekspertizę nepagrįsta.¹²³

Ekspertui pateikiamos medžiagos kiekis ir kokybė yra viena iš pagrindinių sąlygų, nulemiančių sėkmingą ekspertizės atlikimą bei jos išvadų pagrįstumą bei patikimumą. Nepakankamas ekspertizei pateikiamos medžiagos kiekis, netinkamas jos pateikimas apriboja eksperto galimybes atsakyti į pateiktus klausimus, tuo pačiu apsunkina ir visą tiesos nustatymo byloje procesą. Teismas, vertindamas ekspertizės aktą, ypač tais atvejais, kai ekspertai nepateikia kategoriškų išvadų dėl medžiagos nepakankamumo ar kokybės, turi patikrinti, ar buvo pateikta pakankamai medžiagos lyginamajam ar kitokiam tyrimui, ar ekspertas pasinaudojo galimybėmis prašyti papildomos medžiagos.

Taip pat reikia įvertinti, ar ekspertui pateikta patikima ir neklaidinga medžiaga. Atlikus tyrimą remiantis neteisingais duomenimis, išvados rezultatai taip pat bus klaidingi, nepriklausomai nuo eksperto kvalifikacijos ir įgūdžių.

Ekspertinis tyrimas turi būti išsamus. Teismas, vertindamas eksperto išvadas šiuo aspektu, turi nustatyti, ar buvo išsamiai ir visapusiškai ištirta pateikta medžiaga, ar buvo

¹²² БЕЛКИН, А. Р. *Теория доказывания в уголовном судопроизводстве*. Москва, 2005, p. 360.

¹²³ JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; KRIŠČIŪNAS, R. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58), p. 26–27.

išnagrinėti visi galimi variantai, visos tarpinės grandys, kuriomis remiamasi formuluojant galutines išvadas. Tyrimo išsamumui turi įtakos ir klausimų, pateikiamų ekspertui formulavimas. Jeigu klausimai nelogiški, neišsamūs, tai eksperto atsakymai taip pat gali pasirodyti nepatikimi ir neaiškūs, ir dėl to jų įvertinimas būtų kritiškas.

Eksperto išvados neturi pranašumo prieš kitus įrodomosios informacijos šaltinius¹²⁴. Siekiant tinkamai įvertinti ekspertizės aktą, jį būtina vertinti kartu su kitais byloje esančiais įrodymais, tik taip gali būti nustatoma tiesa baudžiamojoje byloje. Jeigu ekspertizė negali nustatyti tam tikrų objektų priklausomybės (identifikacijos), tai dar nereiškia, kad tokia eksperto išvada neturės įrodomosios reikšmės. Pateiktame pavyzdyje teismas teismo medicinos ekspertų išvadas (specialisto išvados forma) kaip įrodymus vertina visumoje su kitais byloje esančiais įrodymais: „Apygardos teismas, sprenddamas klausimą dėl R. G. kaltės seksualiai prievartavus nukentėjusiąją R. Z. , rėmėsi tuo, kad R. G. neprisipažino tenkinę lytinę aistrą su nukentėjusiaja R. Z. analiniu būdu, taip pat specialisto išvada Nr.S394/05(01), kurioje konstatuota, jog negalima pasakyti, kam priklauso tamponuose su R. Z. makšties ir tiesiosios žarnos turiniu rasti pavieniai spermijai. Tokiu būdu teismas išteisino R. G. pagal BK 150 str. 1 d., konstatavęs, jog nenustatytas jo dalyvavimas padarant šią nusikalstamą veiką (BPK 303 str. 5 d. 2 p.), kadangi visos abejonės vertinamos kaltinamojo naudai.

Lietuvos aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 2 dalyje nurodyta, jog abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai tik tada, kai išnaudojus visas galimybes nepavyksta jų pašalinti. Šiuo atveju teismas neišnaudojo visų galimybių ir byloje surinktus įrodymus vertino atskirai, o ne jų visumą, nepakankamai atsižvelgė į visas bylos aplinkybes, turinčias esminės reikšmės, sprendžiant R. G. kaltės klausimą. Tai, kad R. G. neprisipažino tenkinę lytinę aistrą su nukentėjusiaja analiniu būdu, nėra pagrindas abejoti kitais šioje byloje surinktais įrodymais. Taip, M. Romerio universiteto TMI Serologijos ir DNR laboratorijos teismo medicinos ekspertų išvadoje Nr. S 394/05 (01) konstatuota, kad tamponuose su R. Z. makšties ir tiesiosios žarnos turiniu rasti pavieniai spermijai, ir kam jie priklauso, pasakyti negalima. Tačiau toje pačioje ekspertų išvadoje pasakyta, kad tampone su atspaudu nuo R. Z. kelnaičių rasti spermijai priklauso būtent R. G.<...>. Paties nuteistojo parodymai apie tai, koku būdu jis atliko lytinį aktą su nukentėjusiaja nuoseklūs nebuvo.<...>. Tačiau nuteistasis iš esmės savo parodymuose

¹²⁴ РОССИЙСКАЯ, Е. Р. Судебная экспертиза в уголовном гражданском арбитражном процессе. Москва, 1998, p. 50.

tvirtino, kad nusikaltimo padarymo metu su nukentėjusiąja miške buvo vienas. Byloje nėra jokių įrodymų, duodančių pagrindą manyti, kad nusikaltimo padarymo vietoje buvo ar galėjo būti kitų asmenų. Be to, iš liudytojų A. U. , R. K. , S. S. parodymų seka, kad nukentėjusioji iki nusikaltimų padarymo jos atžvilgiu lytinių santykių neturėjo.

Tokiu būdu, įvertinus tai, kad nukentėjusioji buvo ne tik išžaginta, bet jos atžvilgiu buvo atlikti ir seksualinio prievartavimo veiksmai, ką patvirtina byloje esančios ekspertų išvados, taip pat tai, kad nukentėjusiosios kelnaitėse rasti spermijai priklauso nuteistajam R. G. , ir atsižvelgiant į tai, jog nusikaltimo padarymo metu su nukentėjusiąja jokio kito asmens, išskyrus nuteistąjį, nebuvo, darytina išvada, kad būtent R. G. analiniu būdu tenkino savo lytinę aistrą su nukentėjusiąja, t. y. seksualiai ją prievartavo.¹²⁵ Taigi matome, jog šiuo atveju tinkamas eksperto išvadų vertinimas kartu su kitais byloje surinktais duomenimis apeliacinės instancijos teisme leido nuteistajam inkriminuoti nusikaltimą, kuris pirmosios instancijos teismo buvo pripažintas neįrodytu.

Kitame pavyzdyje teismas įvertina revizijos akto tikrumą, bei tuo pačiu patikimumą, remdamasis kitais byloje esančiais duomenimis: "Nors apeliante mano, kad revizijos aktas yra blogos kokybės, ir teismas juo rėmėsi nepagrįstai, tačiau byloje nėra jokių duomenų, kad revizijos aktas surašytas nekompetentingo asmens ir skaičiavimuose padarytos klaidos, revizijos aktą patvirtina liudytojų parodymai, todėl juo netikėti teismas neturi jokio pagrindo¹²⁶". Šiuo atveju teismas revizijos akto tikrumą pagrindžia jį patvirtinančiais liudytojų parodymais.

Kaip jau minėta, įrodymų tikrumo vertinimas reikalauja ne tik teisinių, bet ir kitų mokslų, ypač psichologijos bei kriminalistikos, žinių. Tai paaiškintina tuo, kad padaryti išvadą apie konkrečių duomenų tikrumą galima tik atidžiai išstudijavus jų gavimo šaltinį ir visą formavimosi procesą. Praktikoje duomenų tikrumas vertintinas tik tuomet, kai jais suabejoja pats teisėjas ar tikrumą ginčija kuris nors iš proceso dalyvių. Priešingu atveju preziumuojama, jog byloje pateikti duomenys yra tikri. Taip pat atkreiptinas dėmesys, į tai, kad duomenų tikrumo nustatymas dar nereiškia jų pripažinimo įrodymais, nes jie turi atitikti ir leistinumo bei liečiamumo reikalavimus¹²⁷.

¹²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-09-05 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379/2006.

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 09 07 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-438-2005.

¹²⁷ SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52), p. 51.

Ekspertizės akto reikšmingumas bylai

Ekspertizės akto reikšmingumas bylai priklauso nuo eksperto nustatytų faktų ryšio su bylai svarbiomis aplinkybėmis, taip pat ir nuo eksperto išvadų formos. Kai ekspertinio tyrimo metu nustatomi faktai, esantys įrodinėjimo dalykas arba esantys sąlyga atsirasti baudžiamajai atsakomybei, tai toks ekspertizės aktas yra labai reikšmingas, tačiau tai dar labiau skatina jį kruopščiai įvertinti. Visgi vien tik ekspertizės aktu remtis priimant nuosprendį negalima. Kaltinamojo kaltę bei kitas svarbias aplinkybes turi patvirtinti ir kiti byloje surinkti įrodymai. Kai ekspertizės aktas yra tarsi tarpinė grandis tarp įrodinėjimo dalyko ir ekspertinių tyrimo objektų, jis tiesiogiai neįrodo įrodinėjimo dalyką sudarančios aplinkybės, bet įrodo kitas aplinkybes, faktus, kurių visuma remiantis, tam tikros aplinkybės pripažįstamos įrodytomis.

Eksperto išvada apie grupinę ar rūšinę priklausomybę neturi tiesioginio ryšio su nustatytinomis bylos aplinkybėmis, nes medžiagų grupinė ar rūšinė priklausomybė dar nerodo, kad eksperto nustatytų grupinių ar rūšinių požymių visumos neturi kiti tokie pat objektai. Nustatant tokios išvados įrodomąją reikšmę, svarbu išsiaiškinti, kokia yra ekspertizės akto informacijos apimtis, kokiais bendraisiais (grupiniais, rūšiniais) požymiais ekspertas rėmėsi grįsdamas išvadas, kaip ekspertas įvertino šių požymių reikšmę, kokiais rūšiais, klasei, grupei jis priklauso ir koks ryšys tarp jų ir tiriamos ar nagrinėjamos bylos¹²⁸. Eksperto išvada apie grupinę objekto priklausomybę turi netiesioginio įrodymo reikšmę. Be to, įrodomoji jo vertė tuo didesnė, kuo siauresnė klasė, kuriai priskiriamas objektas (visų pirma, tai teisinga, kalbant apie biologinės kilmės objektų, tokių kaip kraujas, sperma, seilės, ekspertizę). Paprastai ekspertai, nustatę objekto klasę, nurodo jo paplitimą. Kuo ta klasė siauresnė, tuo didesnė įrodomoji objekto reikšmė. Todėl žinios apie objekto paplitimo laipsnį yra būtina sąlyga, norint teisingai įvertinti eksperto išvadų įrodomąją reikšmę. Tokios išvados, ypač jeigu jos yra tikėtinos, gali tapti nuosprendžio pagrindu tik visumoje su kitais įrodymais¹²⁹.

Kai ekspertas atlikdamas identifikacinius tyrimus nenustato pakankamai individualių ir nepakeičiamų tiriamojo objekto požymių, jis pateikia tikimybinę išvadą, kuri yra ne spėliojimas, bet logiška išvada, paremta nustatytais bendraisiais ir individualiais objekto požymiais. Ištraukoje iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutarties, priimtos baudžiamajame byloje Nr. 1A-318/2006 teismas paneigia

¹²⁸ POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994, p. 64.

¹²⁹ ЗИНИН, А. М.; ОМЕЛЬЯНИУК, Г. Г.; ПАХОМОВ, А. В. *Введение в судебную экспертизу*. Москва–Воронеж, 2002, p.136 – 137.

apelianto teiginį jog fonoskopinė ekspertizė yra tikėtina, ir todėl ja nepagrįstai rėmėsi pirmosios instancijos teismas: “Kolegija daro išvadą, kad paminėta specialistų išvada yra aiški, motyvuota ir neprieštaringa. Šios išvados aprašomojoje dalyje nurodyta, kad atlikta audityvinė garso įrašo analizė leidžia padaryti tik tikėtiną išvadą, jog visuose tirtuose garso įrašuose yra užfiksuotas R. Š. balsas. Tai reiškia, kad audityvinės analizės metu gautų duomenų nepakako duoti kategoriškai išvadai.

Tačiau akustinis-parametrinis tyrimas, kurio metu buvo naudojama speciali programinė įranga ir paskaičiuoti bei palyginti tarpusavyje pagrindiniai tono parametrai, įgalino specialistes duoti kategorišką išvadą, kad tiriamuose įrašuose Nr. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 12, 15 yra užfiksuotas R. Š. balsas.

Iš baudžiamosios bylos ir akto tiriamosios dalies taip pat matyti, kad garso įrašai Nr. 8, 11, 13, 20 yra trumpi, todėl kategoriškos išvados specialistės šiuo atveju negalėjo duoti.

Taigi, specialistės, apibendrinamos atliktus tyrimus, davė kategorišką išvadą, kad dešimtyje pakankamai ilgų pokalbių įrašų yra užfiksuotas R. Š. balsas. Abejoti šiomis išvadomis ir todėl papildomai kviesti į teismo posėdį tyrimus atlikusias specialistes nėra pagrindo ir prasmės.”.

Eksperto tikimybinės išvados vertinimas turi būti paremtas tyrime naudotos tikimybių išvadų skalės vertinimu. Toks vertinimas yra išsamus ir atskleidžia tikimybės laipsnį. Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. birželio 16 d. nuosprendyje, priimtame baudžiamojoje byloje Nr. 1A-97/2006 tikimybinės išvadas kaip tik ir vertina pagal tikimybių išvadų skalę: „Danijos Karalystėje buvo atlikti šiame dokumente esančių pirštų atspaudų ir rašysenos tyrimai. Nuteistojo A. A. pirštų atspaudų ant dokumento nebuvo rasta (t. 3, b. l. 149). Rašysenos tyrimo metu nustatyta, kad dokumente esantis parašas yra trumpas ir dėl to apibūdinamas kaip tyrimui nepilnavertis; tyrimo išvada – yra tikėtina, jog ginčytino parašo autorius yra A. A.. Danijos Karalystėje rašysenos pavyzdžių palyginimui naudojamos šios išvados (t. 3, b. l. 144-147):

- 1) tikimybė beveik nepaliekanti jokių abejonių, kad...;
- 2) ypač didelė tikimybė, kad...;
- 3) didelė tikimybė, kad...;
- 4) tikėtina, kad...;
- 5) neatmetama galimybė, kad...;
- 6) nerasta jokių panašumų, kas rodo...;

Šioje byloje naudojama išvada „tikėtina, kad...“ reiškia, jog dėl kelių skirtingų priežasčių negali būti pateikta teigiama identifikavimo išvada, išvada priklauso nuo medžiagoje esamų būdingų bruožų turinio kokybės ir kiekybės. Iš viso rašysenos pavyzdžių palyginimui naudojamos šešios išvados nuo labiausiai tikėtinos iki mažiausiai, išvada „tikėtina, kad...“ yra šioje gradacijoje ketvirta nuo labiausiai tikėtinos ir trečia nuo mažiausiai tikėtinos. Kolegijos nuomone, tokia išvada nei patvirtina, nei paneigia, jog kredito avizoje Nr. (duomenys neskelbiami) parašas yra, būtent, nuteistojo A. A. , ši išvada yra prielaidinio pobūdžio. Atlikti papildomus rašysenos tyrimus nėra galimybės, nes byloje nėra dokumento originalo, o kaip apeliacinės instancijos teismo posėdyje paaiškino rašysenos specialistė, Lietuvos Respublikoje parašų tyrimai pagal kopijas neatliekami, be to, dėl parašo trumpumo, net ir esant dokumento originalui, kategoriška išvada mažai tikėtina.” Labai svarbu vertinti tikimybinę išvadą kartu su kitais byloje esančiais įrodymais. Jeigu išvadą patvirtina visuma kitų įrodymų, tai jos pagrįstumu nėra abejojama. Tai, kad išvada tik tikėtina, negali paneigti kitų įrodymų dėl itariamojo kaltės ar kitų svarbių nusikalstamos veikos aplinkybių.

EKSPERTIZĖS REZULTATŲ VERTINIMO ĮFORMINIMAS

Teismo atliekamo įrodymų, jų tarpe ir ekspertizės akto, vertinimo rezultatas atsispindi teismo priimamuose aktuose. Teismas bylai reikšmingus duomenis vertina viso teismo nagrinėjimo metu, ypač įrodymų tyrimo etape. Ištyrus įrodymus, teismas gali įvertinti, ar jie atitinka leistinumo, liečiamumo, tikrumo reikalavimus. Šiuo metu formuojasi teisėjų vidinis įsitikinimas dėl tam tikrų duomenų, kaip įrodymų, patikimumo, įrodomosios jų reikšmės. Galutinis duomenų įvertinimas ir pripažinimas įrodymais pateikiamas nuosprendyje (Nuosprendis taip pat yra dokumentas, kuriuo apeliacinės instancijos teismas pakeičia arba panaikina pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Nuosprendžiu laikomas ir teismo baudžiamasis įsakymas¹³⁰).

Teismas savo išvadas gali grįsti tik patikimais įrodymais, įvertinęs jų visumą. Nuosprendis turi būti pagrįstas tik tais įrodymais, kurie buvo ištirti ir patikrinti teisiama jame posėdyje. Įrodymai dėstomi nuosekliai, atskleidžiant jų tarpusavio ryšį, kad iš jų analizės nuosprendyje logiškai išplauktų kaltinamojo kaltę ar kitas svarbias aplinkybes patvirtinančios išvados. Teismas, aprašydamas į įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes, privalo padaryti

¹³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (221–461 straipsniai). 2 dalis. – Vilnius, 2003. p. 185.

vienareikšmę išvadą apie šių aplinkybių buvimą ar nebuvimą. Reikiamais atvejais teismas nuosprendyje motyvuoja, ar duomenys gauti teisėtais būdais ir laikytini įrodymais.

Nuosprendyje teismas turi konstatuoti, ar pakanka surinktų įrodymų, ar jie leidžia tiksliai nustatyti visas į įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes. Teismo išvados nuosprendyje negali būti grindžiamos vien kaltinamojo prisipažinimu padarius nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą arba vien tik liudytojų ar nukentėjusiųjų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais, jei jų nepatvirtina kiti įrodymai. Apkaltinamajame nuosprendyje, be įrodymų, patvirtinančių kaltinamojo kaltumą, išdėstomi ir kitais byloje surinktais įrodymais paneigiami kaltinimui prieštaraujantys duomenys. Teismo išvados, vertinant įrodymus, turi būti pagrįstos.

Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes. Abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai, tačiau tik tada, kai išnaudojus visas galimybes nepavyksta jų pašalinti¹³¹.

Nuosprendį sudaro įžanginė, aprašomoji ir rezoliucinė dalys. Įžanginėje dalyje nurodomi bendrieji dalykai: kad nuosprendis priimamas Lietuvos Respublikos vardu, nuosprendžio priėmimo vieta ir laikas, nuosprendį priėmusio teismo pavadinimas, teisėjų vardai ir pavardės, kaltinamojo vardas, pavardė ir kt. Aprašomoji dalis yra plačiausia, ir būtent joje pateiktas įrodymų, jų tarpe ir ekspertizės akto vertinimas, jų įrodomoji reikšmė tam tikrų faktų nustatymui. Apkaltinamajame, išteisinamajame, taip pat nuosprendyje, kuriuo baudžiamoji byla nutraukiama, be kitų dalykų turi būti nurodomi įrodymai, kuriais remiantis priimamas sprendimas ir jų įvertinimo motyvai. Rezoliucinėje nuosprendžio dalyje nurodoma kaltinamojo, išteisintojo, atleisto nuo bausmės ar nuo baudžiamosios atsakomybės asmens vardas ir pavardė, bei teismo priimami sprendimai, taip pat kai kurios kitos aplinkybės.

Ekspertizės akto vertinimas bei pripažinimas įrodymu išdėstomas aprašomojoje nuosprendžio dalyje. Priklausomai nuo ekspertizės akto nustatytų aplinkybių, jo vertinimas gali skirtis. Kai ekspertinis tyrimas nustato tam tikrus konkrečius faktus ir pateikia kategoriškas išvadas, kurių neneigia proceso dalyviai, išsamus ekspertizės akto vertinimas nėra pateikiamas ir apsiribojama ekspertizės akto rezultatų įvardijimu. Pavyzdžiui: "Teismo ekspertizės akto Nr. 11-1286 duomenys (t. 5 b. l. 103-104) įrodo, jog 2002-05-24 įvykio vietos apžiūros metu prie automobilio „Audi A3“, valst. Nr. XXXXXXXXX užfiksuotas

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamąjį proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“.

automobilio padangos protektoriaus pėdsakas paliktas padanga, kurios protektorius yra toks pats, kaip ir automobilio „XXXXXXXXX, valst. Nr. XXXXXXXXX „Fulda” modelio padangų protektoriaus raštas”¹³². Kitame pavyzdyje matomas specialisto išvada nustatytų faktų įvertinimas nustatant aplinkybę, svarbią nusikalstamos veikos kvalifikavimui: „Specialistų išvadomis Nr. 9188 ir 9244 nustatyta, kad asmens kratos metu pas G. A. rastų medžiagų sudėtyje yra 35,582 g. (35,557 + 0,025) narkotinės medžiagos – kokaino ir 3,331 g (nedidelis kiekis) narkotinės medžiagos – kanapių ir jų dalių, todėl visas šias medžiagas kolegija vertina kaip *didelį kiekį* narkotinių medžiagų. Atitinkamai specialistų išvadomis Nr.9188 ir 9245 nustatyta, kad pas O. D. kratos metu rastų medžiagų sudėtyje yra 87,704 g (87,001 + 0,703) narkotinės medžiagos – kokaino, o kadangi toks kiekis nesiekia labai didelio kiekio ribos (100 g), todėl tai taip pat vertinama kaip *didelis kiekis* narkotinių medžiagų”¹³³. Jeigu minėti faktai būtų išdėstyti ekspertizės akte, teismo pateiktas galutinis vertinimas vis tiek būtų toks, kaip ir specialisto išvados, nes medžiagų rūšies ir kiekio nustatymas paprastai yra nesudėtingas procesas ir specialistas ar ekspertas jį atliktų naudodami tuos pačius metodus. Taip pat svarbu ir tai, kad dažnai specialisto išvadą pateikia eksperto kvalifikaciją turintys asmenys, todėl ekspertizės aktas ir specialisto išvada skiriasi tik procesine paskyrimo tvarka, o ne atliekamo tyrimo kokybe.

Paprastai ekspertizių išvados vertinamos su kitais įrodymais, paaiškinama kokius kitus byloje esančius duomenis jos patvirtina ar paneigia: “Daktiloskopinė ekspertizė nustatė, kad ant polietileninio maišelio su užrašais „Jacobs“ ir „Karūna“, kuriame buvo 5 permatomi užspaudžiami plastikiniai maišeliai su baltos spalvos milteliais, yra apelianto piršto pėdsakas (b. l. 72-73, t. 3). Kompleksinė DNR ir cheminė ekspertizė nustatė, kad apelianto bute 2002-12-06 paimtuose 5 permatomuose užspaudžiamuose plastikiniuose maišeliuose yra 2365,21 g psichotropinės medžiagos – amfetamino (b. l. 68, t. 1). Cheminė ekspertizė nustatė, kad apelianto bute 2002-12-06 paimtame geltonos spalvos polietileniniame maišelyje yra laktozės (pieno cukraus) milteliai, kurie gali būti naudojami amfetamino miltelių skiedimui (b. l. 84, t. 1). Visuma šių įrodymų paneigia apelianto aiškinimą, kad jis su rastu kratos metu amfetaminu neturi nieko bendra”¹³⁴. Šiame pavyzdyje teismas, remdamasis skirtingų rūšių ekspertizių išvadomis, paneigia nuteistojo aiškinimą, kad jis nesusijęs su kratos metu rasta narkotine medžiaga – amfetaminu. Kaip matome iš

¹³² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-02-15 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-105/2006.

¹³³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-11-24 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-348/2006.

¹³⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005-09-01 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351/2005.

ištraukos, išsamus ekspertizės akto vertinimas joje neatsispindi, apsiribojama ekspertizės nustatytų faktų konstatavimu.

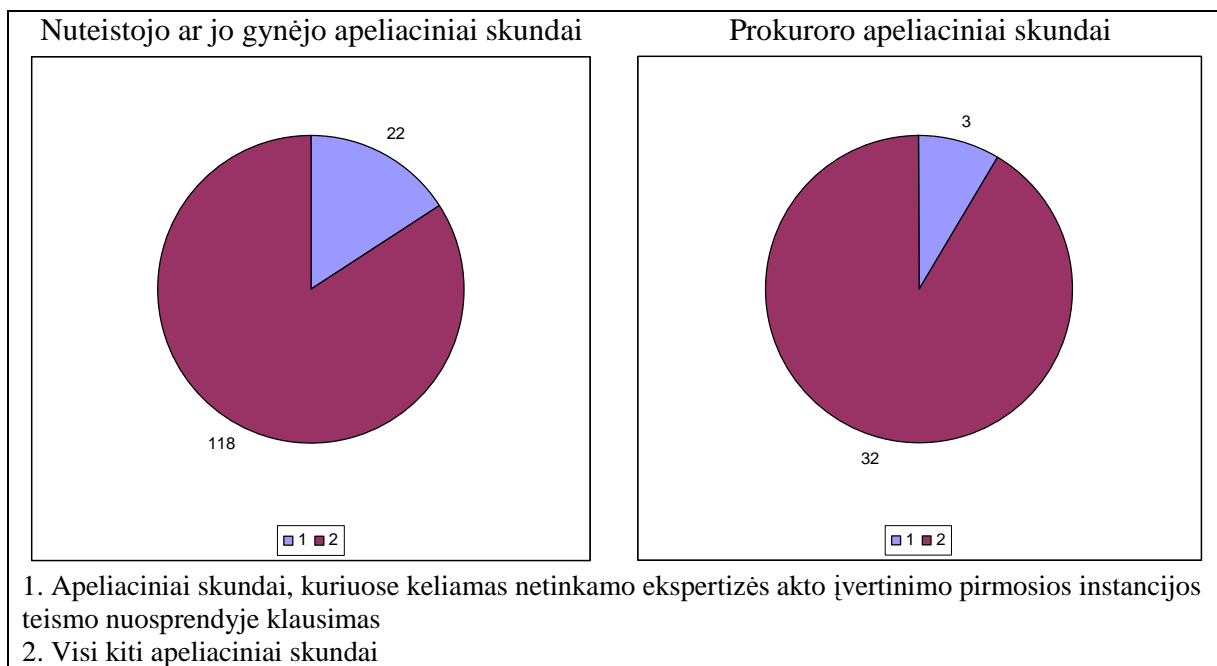
Gan dažnai tinkamai įvertinti ekspertizės aktą padeda ekspertas, teisme pateikdamas paaiškinimus, kuriais vadovaujantis teismas patvirtina ar paneigia byloje apklaustų asmenų parodymus ar kitus surinktus duomenis. Ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 15 d. nutarties, priimtos baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510/2006: „Apeliantas skunde nurodo teiginį, jog nukentėjusysis galėjo susižaloti pats.<...> Teismo medicinos ekspertas parodė, kad jei W. B. būtų nugriuvęs nuo laiptų ir taip susižalojęs, tai būtų sužalotas ir jo klubas, kūne būtų nubrozdinimai. Tuo tarpu atsižvelgdamas į nukentėjusiojo kūne nustatytus sužalojimus, ekspertas atmetė galimybę, jog W. B. nustatyti sužalojimai buvo padaryti jam nukritus nuo laiptų. <...> Tokie sužalojimai, pasak eksperto, nukentėjusiajam galėjo būti padaryti tik tiesioginių smūgių pasekoje“. Taigi ekspertas, remdamasis ekspertizės aktu nustatytais faktais (sužalojimų kiekis, pobūdis), iš esmės paneigė apelianto versiją, kad nukentėjusysis galėjo susižaloti pats.

Kai eksperto išvados kategoriškai nepatvirtina ar nepaneigia tam tikro fakto ar aplinkybės, teismo sprendimuose motyvuojama, kodėl išvadose nustatyti faktai vertinami kaip atitinkantys ar neatitinkantys įrodymams keliamus reikalavimus. Ištrauka iš Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr.1A-413/2006 : „Komisijinė teismo medicinos ekspertizė kategoriškai nepaneigė, kad N. B. mirtį sukėles sužalojimas galėjo būti padarytas ir daugiau kaip vienu smūgiu, tačiau nurodė, kad objektyvių požymių, kategoriškai patvirtinančių dviejų ar daugiau smūgių buvimą, nėra (b. l. 93-100, t. 5). Taigi, teiginys, kad galėjo būti suduoti du ar daugiau N. B. mirtį sukėlę smūgiai, yra tik objektyviais duomenimis nepatvirtinta prielaida ir ja apkaltinamasis nuosprendis S. M. dėl nužudymo negali būti grindžiamas.“

Anksčiau aptartas išsamus ekspertizės akto vertinimas pagal atitikimą leistinumui, liečiamumui, tikrumui, reikšmingumui bylai bei kitus kriterijus, vyksta teismo proceso metu, ypač įrodymų tyrimo stadijoje. Priimant nuosprendį teismas, remdamasis savo vidiniu įsitikinimu, taip pat vertina ekspertizės aktą, įvertina jo įrodomąją reikšmę įrodinėtinių aplinkybių atžvilgiu. Vertinimo eiga paprastai nuosprendyje neatsispindi. Dauguma atvejų nuosprendyje nėra aptariami ekspertų kompetencijos, jų išvados pagrįstumo bei patikimumo klausimai. Apsiribojama ekspertizės akto rezultatų įvardijimu, tokiu būdu pripažįstant juos įrodymais. Kaip jau minėta, nuosprendyje išsamesnis vertinimas pateikiamas, kai eksperto išvados yra nekategoriškos, taip pat kai ekspertizės įrodomąją reikšmę ginčija proceso

dalyviai. Kiek dažniau ekspertizės akto įvertinimas pateikiamas apeliacinės instancijos teismo sprendimuose, ypač tais atvejais kai apeliando skunde kaip vienas iš jo motyvų nurodomos abejonės dėl netinkamo ekspertizės akto įvertinimo pirmosios instancijos teisme.

Peržvelgus daugiau kaip 150 Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių ir nuosprendžių baudžiamosiose bylose (priimtų laikotarpiu nuo 2005 m. rugsėjo iki 2007 m. kovo mėnesio) galima padaryti išvadą, kad specialiųjų žinių panaudojimas baudžiamosiose bylose yra labai plačiai taikomas. Sunku rasti bylą, kurioje nebūtų paskirta ekspertizė ar specialisto atliekamas objektų tyrimas, tačiau išsamus ekspertizės akto ar specialisto vertinimas teismo sprendimuose pateikiamas retai. Lietuvos apeliaciniame teisme dažniausiai eksperto išvadų pagrįstumas, įrodomoji reikšmė svarstoma, kai apeliaciniame skunde yra keliamas netinkamo ekspertizės akto įvertinimo įtakos bylos baigčiai klausimas.

Pav. 1. Skundų, susijusių su ekspertizės akto įvertinimu, dalis tarp autoriaus peržiūrėtų apeliacinių skundų, pateiktų Lietuvos apeliaciniam teismui.

Iš peržiūrėtų 140 nuteistojo ar jo gynėjų apeliacinių skundų 22-uose kaip vienas iš skundo motyvų buvo netinkamas ekspertizės akto vertinimas. Dažniausiai abejojama nekategoriškų išvadų įrodomąja reikšme (kai išvados tikimybinės, kai ekspertas nustato, kad tam tikrų objektų identifikacijai trūksta individualiųjų požymių ir pan.), taip pat kartais keliamas ekspertizę atlikusių asmenų kompetentingumo klausimas. Svarbu pažymėti, jog apeliacinis teismas atmetė absoliučią daugumą skunduose išdėstytų motyvų dėl netinkamo

ekspertizės akto įvertinimo. Dažniausiai teismas į apelianų motyvus, jog ekspertizės aktas neva “tiesiogiai neįrodo jų kaltės” “pateikia tik prielaidinio pobūdžio išvadas”, atsako remdamasis ekspertizės akto vertinimo kartu su visuma kitų įrodymų principu. Dažniausiai nekategoriškas ar tiesioginio ryšio su įrodinėjimo dalyku neturinčias eksperto išvadas patvirtina kiti byloje esantys įrodymai arba atvirkščiai – ekspertizės rezultatai patvirtina kitų įrodymų (pavyzdžiui liudytojų parodymų) tikrumą ar netikrumą. Taip pat neretai teismo nagrinėjimo metu pasitelkiamas ekspertas, kuris paaiškina dėl ekspertizės akto kilusius neaiškumus. Apeliantai kartais nurodo, jog į ekspertizės rezultatus buvo nepagrįstai neatsižvelgta. Vėlgi teismas daugumą tokių motyvų atmeta kaip nepagrįstus, remdamasis jau minėtų įrodymų visumos vertinimu. Pastebėtina, kad prokurorų apeliaciniuose skunduose ekspertizės aktų netinkamo vertinimo klausimas keliamas retai. Iš 35 peržiūrėtų prokuroro pateiktų apeliacinių skundų tik 3-juose keliamas netinkamo ekspertizės akto įvertinimo klausimas.

Apibendrinant tyrimo rezultata remiantis Lietuvos apeliacinio teismo praktika galima teigti, jog pirmosios instancijos teismai ekspertizės aktus įvertina tinkamai ir pagrįstai jais remiasi, priimdami vienokį ar kitokį sprendimą. Ekspertizės aktų įrodomoji reikšmė vertinama ne atskirai, o atsižvelgus į kitus byloje esančius įrodymus, taip įgyvendinant laisvo įrodymų vertinimo principą.

IŠVADOS

1. Specialiosios žinios gali būti suvokiamos kaip procesinis pažinimo metodas, kuris realizuojamas pasitelkiant ekspertus ar specialistus. Pagal galiojančius įstatymus eksperto ir specialisto statusas nėra tarpusavyje atskirti. Šios procesinės figūros iš esmės skiriasi ne turimų specialiųjų žinių apimtimi ar kvalifikacija, o tik procesine skyrimo tvarka. Praktikoje eksperto kvalifikaciją turintys asmenys dažnai dalyvauja kaip specialistai.

2. Ekspertizės skyrimo tvarka ikiteisminiame tyrime yra daugiapakopė ir sudėtinga, todėl gynybos šaliai sunku pasinaudoti specialiosiomis žiniomis. Teisminio nagrinėjimo metu ekspertizės skyrimas yra paprastesnis ir aiškesnis.

3. Svarbiausi klausimai, iškylantys teismui vertinant ekspertizės aktą, yra ekspertizės akto leistinumo, tikrumo, liečiamumo bei reikšmingumo bylai nustatymas. Leistinumo reikalavimas susijęs su procesinių reikalavimų laikymusi skiriant bei atliekant ekspertizę. Ekspertizės akto tikrumas reiškia ekspertizės išvadų pagrįstumą ir patikimumą. Vienas iš tikrumo garantų yra tyrimą atliekančių ekspertų kvalifikacija bei moksliskai pagrįsti naujausi tyrimo metodai. Liečiamumas bei reikšmingumas bylai nusako ekspertizės akto nustatytų faktų santykį su įrodinėjimo dalyku bei nulemia eksperto išvadų svarbą galutiniam teismo sprendimui.

4. Nuosprendyje atsispindi tik esminiai ekspertizės akto vertinimo momentai. Jeigu ekspertizės aktas aiškus, ir jo pagrįstumo neginčija proceso dalyviai, tai nuosprendyje apsiribojama eksperto išvadose nustatytų faktų įvardijimu, parodant kurias bylai reikšmingas aplinkybes jie įrodo.

5. Daugiausia abejonių praktikoje sukelia nekategoriškų išvadų įrodomosios reikšmės nustatymas. Daugumoje apeliacinių skundų dėl netinkamo ekspertizės vertinimo apeliantai remiasi tuo, jog nekategoriškos eksperto išvados neva tėra spėlionės ar prielaidos, kuriomis remtis priimant nuosprendį negalima. Lietuvos apeliacinis teismas daugumą abejonių įrodomąja nekategoriškų išvadų reikšme paneigia remdamasis ekspertizės akto vertinimo kartu su kitais įrodymais principu. Dažnai ekspertizės išvadas patvirtina kiti byloje surinkti įrodymai, todėl teismai pagrįstai remiasi įrodymų (tarp jų ir ekspertizės aktų) visuma.

6. Iš praktikos analizės matome, jog dažnai trūkstant tiesioginių įrodymų ekspertizės akte išdėstytomis išvadomis remiamasi patvirtinant ar paneigiant kitus, su įrodinėtinomis aplinkybėmis tiesiogiai susijusius įrodymus. Taip pat galima daryti išvadą, kad praktikoje teismai ekspertizės aktus vertina tinkamai, ir dėl to didesnių problemų neiškyla.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 37);
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741);
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr.36–1340);
4. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. Žinios, 2002, Nr. 112-4969;
5. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos teisės universiteto teismo medicinos instituto pavadinimo pakeitimo ir Mykolo Romerio universiteto teismo medicinos instituto statuto bei pagrindinių mokslinės veiklos kryptių patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2005, Nr. 64-2300);
6. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. Liepos 11 d. įsakymas Nr. V.-425 „Dėl valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2003, Nr. 71-3252);
7. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. Gegužės 26 d. įsakymas Nr. 159 „Dėl ekspertizių atlikimo Lietuvos teismo ekspertizės centre nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 74-3456);
8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. Spalio 8 d. įsakymas Nr.248 „ Dėl Lietuvos teismo ekspertizės centro nuostatų patvirtinimo“ (Valstybės Žinios, 2003, Nr 98-4422);
9. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1796., Valstybės žinios, 2003, Nr. 58-2625);
10. Lietuvos Policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 7 d. įsakymas Nr. V-326 “Dėl objektų tyrimų ir ekspertizių atlikimo Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centre bei teritorinių policijos įstaigų kriminalistinių tyrimų padaliniuose nuostatų patvirtinimo” [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-15]. Prieiga per internetą: <<http://ktc.policija.lt>>;
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 208 str. pakeitimo ĮSTATYMO PROJEKTAS NR. XP – 1699 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006-12-15]. Prieiga per internetą: < www.lrs.lt >.

Specialioji literatūra:

1. BELEVIČIUS, Linas. Techninių priemonių panaudojimas baudžiamojo proceso veiksams fiksuoti. *Jurisprudencija*, 2004, t. 59(51);
2. BURDA, R; JUŠKEVIČIŪTĖ, J. Specialiųjų žinių naudojimo formų Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas. *Jurisprudencija*, 2006, t. 11(89);
3. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. – Vilnius, 2000;
4. GIRDWOYN, Piotr. Ocena dowodu z opinii biegłego. Zagadnienia kryminalistyczne i procesowe. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14);
5. GODA, G.; KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė: Vadovėlis*. Vilnius: TIC, 2005;
6. GUŠAUSKIENĖ, Marina. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas. *Jurisprudencija*, 2004, t. 57(49);
7. GUŠAUSKIENĖ, Marina. Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, t. 67(59);
8. JUODKAITĖ – GRANSKIENĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų vertinimas. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14);
9. JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės išvadų formulavimas. *Teisė*, 1998, nr. 32;
10. JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės reglamentavimo dabartis ir perspektyvos. *Teisė*, 2000, t. 35;
11. JUODKAITĖ, Gabrielė. Teismo ekspertizės samprata ir kompetencija. *Jurisprudencija*, 1999, t. 11(3);
12. JUŠKEVIČIŪTĖ, Janina. Specialisto instituto raida Lietuvos baudžiamajame procese. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76(68);
13. JUŠKEVIČIŪTĖ, Janina. Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67);
14. JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; KRIŠČIŪNAS, R. Ekspertizės akto analizės ir vertinimo ypatumai civilinėje teisenoje. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58);
15. JUŠKEVIČIŪTĖ, J.; MALEVSKI, H. Dėl specialiųjų žinių termino apibrėžimo (lyginamoji studija). *Kriminalinė justicija*, 1997, t. 6;
16. JUŠKEVIČIŪTĖ, Janina. Specialiųjų žinių panaudojimo tiriant nusikaltimus procesinių formų apžvalga. *Jurisprudencija*, 1998, t. 9(1);

17. KAZLAUSKAS, M.; KUČONIS, P. Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse. *Justitia*, 1998, nr. 5;
18. KUKLIANSKIS, Samuelis. Išteisinio tyrimo teoriniai pagrindai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67);
19. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (221–461 straipsniai). 2 dalis. Vilnius, 2003;
20. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 – 220 straipsniai). 1 dalis. Vilnius, 2003;
21. Lietuvos Respublikos Seimo teisės departamento 2006 10 16 išvada “Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 208 ir 209 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“ Nr. XP–1699. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007 03 15]. Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt> > ;
22. PALSKYS, Eugenijus. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymų raida 1990–1994 metais. *LPA mokslo darbai*, 1995, t. IV;
23. POŠIŪNAS, Pijus. *Teismo ekspertizės pagrindai*. Vilnius: Teismo ekspertizės institutas, 1994;
24. RINKEVIČIUS, J.; JUODKAITĖ-GRANSKIENĖ, G. Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18(10);
25. RINKEVIČIUS, Jurgis. Specialiųjų žinių samprata ir teismo ekspertų kompetencija. *Teisė*, 2000, nr. 37;
26. SABONIS, Darius. Vidinis įsitikinimas kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus. *Teisės problemos*, 2006, t. 2(52);
27. SPIEČIŪTĖ, A.; BARKAUSKAS, M. Teismo ekonominė ekspertizė Lietuvoje 2004 metais. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58);
28. STUNGYS, Kęstutis. Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 52(44);
29. TALALIENĖ, Dalia. Ekspertinės veiklos problemos ir jos tobulinimo kryptys. *Jurisprudencija*, 2001, t. 22(14);
30. TALALIENĖ, Dalia. Teismo ekspertizės išvadų formulavimo praktika ir problemos. *Jurisprudencija*, 2000, t. 18 (10);
31. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 1985;
32. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. V tomas. Vilnius, 2004;

33. ŽALKAUSKAITĖ, G. *Rašysenos eksperto dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias ir civilines bylas Lietuvoje*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2006–12–02]. Prieiga per internetą: < <http://www.ltec.lt> > ;
34. ŽLIOVA, Arūnas. Įrodymų leistinumumo samprata civiliniame procese. *Justitia*, 2003, nr. 3– 4 (45–46);
35. АВЕРЬЯНОВА, Т. Внутреннее убеждение эксперта как рациональная основа его нравственности. *Jurisprudencija*, 2005, t. 66(58);
36. БЕЛКИН, А. Р. *Теория доказывания в уголовном судопроизводстве*. Москва, 2005;
37. ЗИНИН, А. М.; ОМЕЛЬЯНЮК, Г. Г.; ПАХОМОВ, А. В. *Введение в судебную экспертизу*. Москва–Воронеж, 2002;
38. РОССИНСКАЯ, Е. Р. *Судебная экспертиза в уголовном гражданском арбитражном процессе*. Москва, 1998;
39. ФОЧЕНКОВА, Н. Проблема реализации принципа состязательности в досудебной стадии уголовного процесса. *Jurisprudencija*, 2005, t. 76(68);
40. *Экспертизы в судебной практике: учебное пособие*. Киев: Вища школа, 1987;
41. *Энциклопедия судебной экспертизы*. Под. ред. Аверьяновой Т. В., Рассинской Е. Р., Москва: Юрист, 1999.

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos aukščiausiojo teismo senato 2003-06-20 nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“;
2. Lietuvos aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-11-28 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–824/2006;
3. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-03-26 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-71/2007;
4. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-03-23 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-137/2007;
5. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-03-09 nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2007 ;
6. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-02-20 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-25/2007;

7. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-02-19 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-61/2007;
8. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-02-01 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-35/2007;
9. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007-01-19 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-32/2007;
10. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-12-15 nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-510/2006;
11. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-11-24 nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-348/2006;
12. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-10-26 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-279/2006.
13. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-10-25 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-45/2006;
14. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-09-12 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-246/2006;
15. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-09-05 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-379/2006;
16. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-06-16 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-97/2006;
17. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-02-24 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-66/2006;
18. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-02-15 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-105/2006;
19. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006-01-18 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-85/2006;
20. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005-10-21 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-346/2005.
21. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005-09-07 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-438-2005;
22. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005-09-01 nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-351/2005;

Ekspertizės akto vertinimas nuosprendyje

Santrauka

Tiriant nusikalstamas veikas dažnai prireikia specialiųjų žinių. Viena iš pagrindinių specialiųjų žinių realizavimo baudžiamajame procese formų yra teismo ekspertizė, kurios rezultatai įforminami procesiniame dokumente ekspertizės akte.

Ekspertizės aktas, kaip ir kiti nagrinėjamoje byloje surinkti duomenys, turi būti įvertinti. Siekiant tinkamo ekspertizės akto įvertinimo reikia atsižvelgti į specialiųjų žinių sampratą ir specifiką, eksperto statusą bei paskirtį baudžiamajame procese. Taip pat reikia žinoti ekspertizės aktui taikomus formas bei turinio reikalavimus, eksperto išvadų rūšis ir jų vertinimo ypatumus.

Ekspertizės akto vertinimas, kaip mąstomoji veikla, būdinga bene visiems su ekspertizės aktu susipažįstantiems proceso dalyviams, tačiau tik teismo atliekamas ekspertizės akto vertinimas suteikia jame išdėstytoms išvadoms įrodymų reikšmę. Ekspertizės aktą teismas vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu. Ekspertizės akto įrodomajai reikšmei nustatyti pasitelkiami bendrieji įrodymų vertinimo kriterijai: leistinumas, tikrumas, liečiamumas bei reikšmingumas nagrinėjamai bylai.

Ekspertizės akto vertinimas vyksta teisminio nagrinėjimo metu ir teismo nuosprendyje atsispindi tik esminiai ekspertizės akto vertinimo momentai. Jeigu ekspertizės aktas aiškus ir jo pagrįstumo neginčija proceso dalyviai, tai nuosprendyje apsiribojama ekspertinio tyrimo metu nustatytų faktų įvardijimu, parodant kurias bylai reikšmingas aplinkybes jie įrodo. Iš Lietuvos apeliacinio teismo praktikos matyti, kad dažniausiai suabejojama nekategoriškų eksperto išvadų įvertinimo pirmosios instancijos teismo nuosprendyje pagrįstumu. Dažniausiai teismas į apelianų motyvus, jog ekspertizės aktas neva “tiesiogiai neįrodo jų kaltės”, “pateikia tik prielaidinio pobūdžio išvadas”, atsako remdamasis ekspertizės akto vertinimo kartu su visuma kitų įrodymų principu. Dažniausiai nekategoriškas ar tiesioginio ryšio su įrodinėjimo dalyku neturinčias eksperto išvadas patvirtina kiti byloje esantys įrodymai, arba atvirkščiai – ekspertizės rezultatai patvirtina kitų įrodymų (pavyzdžiui liudytojų parodymų) tikrumą ar netikrumą.

Evaluation of forensic examination act in judgement

Summary

The use of special knowledge is very important part of crime investigation. One of the most common form of the usage of special knowledge is the forensic examination. Findings and results of expertise are showed in the act of forensic examination – it is the type of scientific evidence.

Final evaluation of evidence is process when judge forms his inner confidence about all evidences including results of forensic examination by testing their relevance and reliability. Evaluation of forensic examination act is based on the same principles as of other evidences and is performed following general rules of the code of criminal procedure. Main principles of evidence evaluation are: admissibility of evidence; reliability of evidence and value of evidence. At first the act is being valued separately and afterwards in the environment of other evidence. Correct determination by court of subjective and objective factors when evaluating expert's findings is one of the main guarantees the truth in the case will be disclosed.

In the judgement we can see only the fundamental aspects of evaluation of the forensic examination. If the forensic examination act is clear and its validity is not questioned by the parties of the process, only facts or findings that were defined by the expert are named in the judgement and the procedure of the evaluation is not mentioned. Appellants usually call into question expert's non-assertive findings, while a court responds that the findings ought to be evaluated together with the other evidence, which in its entirety prove the legitimacy of expert's findings.